

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍԾ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

Մ. ԱԲԵՂՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Հ. ԳՅՈՒԼԻ-ՔԵՎԻՑԱՆ

**ԿԼԱՍԻԿ ԺԱՌԱԳՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԵՎ
ՍՈՎԵՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Առանձնատիպ «Սովետական գրականության պրօլեմները»
ժողովածուից, 1948 թ.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍԾ ԳԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ

1948

КНИГА ДОЛЖНА БЫТЬ
ВОЗВРАЩЕНА НЕ ПОЗДНЕ
УКАЗАННОГО ЗДЕСЬ СРОКА

~~891.99/091 A 309291+9.58~~
~~9-67~~ ~~Тулун-Фельвиц, З.~~
~~Библиотека им. Фрунзе~~
~~Фрунзе~~
~~13/х-20~~

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
Մ. ԱԲԵՂՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

891.90.09

ԱՅՈՒԴՎԱԾ Է. 1951 թ.

գ-67

ԼՐԱԿ

Հ. ԳՅՈՒԼԻ-ՔԵՎԻԶԱՆ

809

ԿԱԱՍԻԿ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՍՊՎԵՏԱՀԱՅ
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

30989

1.

Կլասիկ գրականության օգտագործման հարցերի բազմակողմանի լուսաբանությունը սովորական ուսու գրականության, քննադատության կարևոր անելիքներից մեկն է եղել և այդպիսին էլ մնում է այսօր: Յեռիխայի գծով և սովորական գրողների ստեղծագործության քննարկման ուղղությամբ առաջ տարած այդ լուսաբանությունը հետին տեղը չի գրավել սովորական ուսու գրականության ձեռք բերած հաջողությունների էական նախապայմանների մեջ: Բավական է միայն հաշվի առնել այն հսկայական բարերար ներդորժությունը, որ ունեցել է և ունի Մաքսիմ Գորկին սովորական ամբողջ գրականության, մասնավորապես ուսու գրականության վրա, ոչ միայն իր հանճարեղ ստեղծագործությամբ, այլ նաև անցյալի գրականությանը և ժողովրդական բանահանությանը նվիրած իր հանրածանոթ հոգվածներով, որոնց մեջ սոցիալիստական գրականության մեծ վարպետը պատմականության լույսի տակ՝ խորաթափանց կերպով և նրբորեն պարզաբանում է նաև սովորական գրականության՝ կլասիկայի հանդեպ ունենալիք վերտրերմունքի խնդիրները:

Ցավոք, նույն միճակը շենք կարող նշել մեզ մոտ: Աշքի առաջ սմենալով մեր գրականագիտական և քննադատական կաղըերի ուսակն ու բանակը, մենք դարձյալ շենք կարող հաստատել, որ բավար կերպով ենք կատարել մեր պարտավորությունները այդ բնագավառում: Կլասիկ ժառանգության օգտագործման հարցերը սովորական գրականության, քննադատության մեջ փոքր ի շատե լայն ծավալով, սիստեմատիկորեն, Յեռիխական բարձր մակարդակի վրա

ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

շեն շոշափիվել։ Մենք կցկտուր դառաղոթյուններով, մասնակի դիւտողություններով ենք բավարարվել, երբ հարկավոր է եղել պատասխանելու թե ի՞նչ չափով, ի՞նչ սահմանների մեջ են սովետահայ գրողները օգտագործում կլասիկ գրականությունը, թե ի՞նչ հիմունքներով, ի՞նչ ուղղությամբ, ի՞նչ որակով է տեղի ունեցել այդ օգտագործումը։ Ներկա հոդվածում մենք ոչ մի հավակնություն չունենք նույնիսկ ընդհանուր գծերով պարզաբանելու այս հարցը։ Այդ անելու համար կաղահանջվեր մի ծավալուն ուսումնասիրություն։ Մենք բավարարվում ենք անհամեմատ նեղ շրջանակներով, բացի հարցին վերաբերող մի քանի մեթոդոլոգիական բնույթի դրույթներ շոշափելուց և դրական-պատմական որոշ դիտողություններ անելուց, մենք առաջ ենք քաշում սովետահայ պոեզիայի՝ մեր կլասիկ ժառանգության հետ ունեցած և ունենալիք կապին վերաբերող մի քանի սկզբունքային խնդիրներ՝ ուշադրություն հրավիրելով նրանց լուծման որակի վրա։

Սովետահայ գրականությունն իր սկզբնավորման շրջանից դարդացել է օգտագործելով հայ կլասիկ ժառանգությունը, ուս կլասիկան, համաշխարհային մի քանի խոշոր գրողների ստեղծագործությունը, իսկ վերջին էտապներում — նաև իր նախընթաց տարիների նվաճումները և մասնավորապես ուս սովետական գրականության հարուստ փորձը։ Մենք այս հոդվածում քննության ենք առնելու միայն հայ կլասիկ գրականության և սովետահայ գրականության փոխհարաբերության հարցը։

Սովետահայ գրականության ստացած կլասիկ ժառանգությունը հարուստ է։ Մեր անցյալի սոցիալական կյանքը, մեր աղդային առաջադեմ տրադիցիաները ճանաչելու տեսակետից նա մի անգնահատելի դանձ է։ Այդ ժառանգության մեջ, թեպետ և ոչ համարատասխան լրիվությամբ, արտացոլվել է մեր հասարակական իրականության օրինաչափական ընթացքը, մեր պատմության կենտրոնական խնդիրները, մեր սոցիալ-քաղաքական կյանքի հիմնական հակասությունները, դասակարգերի պայքարը, մեր ժողովրդի հերոսական և դժվարին պայքարը զանազան տիպի կեղեքիների, ճնշողների դեմ։

Կլասիկ ժառանգության տրադիցիաներից առաջինը զերմ հայրենասիրությունն է։ Մեր ժողովրդի պատմական բախտի թելագըրմամբ նրա հայրենասիրությունը գունավորված է եղել վշտով,

առխրությամբ, ափսոսանքով, դառնությամբ, երբեմն էլ ցասումի, զայրույթի, վրեժի զգացմունքներով, բայց ոչ երբեք հոտահատությամբ, մոայլ հոռետեսությամբ, անկումայնությամբ։ Հայրենասիրությունը մեր կլասիկ ժառանգության մեջ սերտորեն զուգորդված է մեր ժողովրդի մի այլ տրադիցիայի— ազատասիրության հետ։ Երկճյուղված է եղել, բայց մի աղբյուրից է հորդել այդ ազատասիրությունը։ Ազատասիրական զգացմունքները, որոնք համակել են մեր ժողովրդին, մի կողմից արտահայտել են օտար բռնակալների լուծը թոթափելու, ազգային անկախություն ձեռք բերելու նրա իղձն ու բաղձանքը, ձգտումներն ու տենչանքը, մյուս կողմից— սոցիալական ձնշիշ ուժերի շղթաները շարդելու նրա նկրտումներն ու փորձերը, սոցիալական անարդարության դեմ ուղղելու պատրաստակամությունը։ Հայրենասիրությանը և ազատասիրությանը միահյուսված է մեր ժողովրդի մի այլ տրադիցիան— պայծառատեսությունը։ Լավատեսական ողի է ունեցել մեր ժողովրդը. նա երազել է իր ազատարար ապագան և ներշնչված է եղել իր խնդալից օրերի գալստյան հավատով։ Դաժան ու անողոք է շարը, հյուծող ու սրտամաշ է անարդարությունը, բայց վերջ կունենան նրանք. մարդկայինը, բարին, արդարացին կհաղթանակեն— այս մոտիվն է հարատե հնչել մեր ժողովրդի ողում, նրա գրականության մեջ։

Այդ տրադիցիաներն են, որ ժառանգել է մեր սովետահայ ժողովրդը և արտահայտել ու արտահայտում է արմատապես վերափոխված կերպով։ Այդ տրադիցիաներն են, որ սոցիալական բոլորովին նոր լիցքով շարունակել է և է՛լ ավելի ցայտունորեն շարունակելու է սովետահայ գրականությունը։ Պատմական մեծագույն փոփոխման է ենթարկվել մեր ժողովրդը՝ սոցիալիստական ազատարար մեծ ուսուցիչայի հետևանքով, նոր բնույթ է ընդունել նրա հայրենասիրությունը։ Իր նախնիքների նախկին անձուկ հայրենիքի փոխարեն նրան ոգևորում է անհունորեն ընդարձակ սահմաններ ունեցող իր սովետական մեծ հայրենիքը, նրա հզորությունն ու ատեղծարար ուժը է՛լ ավելի մեծացնելու սոցիալիստական աշխատանքը, իր մեծ հայրենիքի եղբայրական ժողովուրդների ստալինյան բարեկամությունը։

Հիմնավորապես այլ երանգավորում է ստացել նաև մեր ժողովրդի՝ իր նախնիներից ավանդություն մնացած ազատասիրական ոգին: Նրանք իրենց հինավորց երկրում պայքարում էին ազգային ձնշումներից, սոցիալական կաշկանդումներից ազատագրվելու նպատակով: Այժմ այդ ձնշումներն ու կաշկանդումները իսպառ վերացված են, սովետահայ ժողովուրդն ազգային և սոցիալական իհակատար ազատություն է վայելում իր անծայրածիր երկրի բոլոր ժողովուրդների հետ: Նա— սովետական ժողովուրդների մեծ ընտանիքի իրավահավասար անդամը— հանուն իր հայրենիքի ազատության, ուստի մեծ ժողովրդի գլխավորությամբ, եղբայրական մյուս ժողովուրդների հետ միասին, հերոսաբար զինաբախվեց տմարդի և վայրագ թշնամու հետ, մասնակցեց թշնամուն հասցրած շախշախիչ հարվածներին, նրա դեմ տարած փառավոր հաղթանակին և նույն վճռականությամբ, նույն վստահությամբ տոգորված՝ պատրաստ է իր մեծ հայրենիքի ազատությունը պաշտպանելու բոլոր այն մութ ուժերից, որոնք ոտնձգություններ են անում մեր երկրի դեմ: Այժմ էլ մեր ժողովուրդը պահպանում է իր պատերից ժառանգած պայծառապեսությունը, աննկուն լավատեսական ոգին, բայց նա իր պատերի պես, իրականությունից երեսը թեքած, ետ մղված վիճակում չէ գալիք պայծառ օրեր ակնկալում, այլ միշտ դեպի բարձր ու առաջ դիմող իր անսպառ ստեղծարար ուժերին ապավինած: Նա ոչ միայն հավատում է, որ շարը պիտի պարտվի, այլ գիտե, որ պայքարով է միայն հնարավոր նրա պարտությունը արագացնել, նա ոչ թե թուլացած վիճակում է մի վառ ապագա սպասում, այլ ստեղծում է այն իր մեծ հայրենիքի անպարտելի ուժի, սովետական ստեղծագործական աշխատանքի ծավալման մեծագույն հնարավորությունների, կոմունիզմի հաղթանակի միջոցով:

Խոսելով սովետահայ ժողովրդի՝ իր նախնիքներից ժառանգած տրադիցիաների մասին, մենք ի հարկե շենք ցանկանում նշել, որ միայն մեր ժողովուրդն է իր մտայնությունն արտահայտել սերունդից սերունդ փոխանցված այդ տրադիցիաների մեջ: Հայրենասիրությունը, ազատասիրությունը իրենց նախնիքներից ժառանգել են և նոր որակով շարունակում են զարգացնել նաև սովե-

տական բոլոր ժողովուրդները։ Միակարգ լինելով հանդերձ իրենց ընդհանուր բնույթով, այդ տրադիցիաներն ամեն մի ժողովրդի պատմական բախտի յուրահատկությունների հետևանքով ստացել են առանձին դունավորում, առանձին կոնկրետ նպատակասլացում և որպես պատմական պրոցեսի արտահայտիչներ՝ դրանցով տարբերվել իրարից։ Սովետական բոլոր ժողովուրդների կողմից ժառանգած, գրականության կամ բանահյուսության մեջ իրենց գեղարվեստական արտահայտությունը գտած այդ տրադիցիաները մեծ նշանակություն ունեն ոչ միայն իրենց սոցիալական բովանդակությամբ, այլ նաև նրանով, որ դրանց գեղարվեստական կոնկրետացումը անքակտելիորեն կապված է ազգային ձևի հետ։

Ժառանգելով այդ տրադիցիաները և սոցիալական նոր նպատակասլացությամբ շարունակելով բարձրացնել դրանց իդեական բովանդակությունը, սովետահայ գրականությունը միաժամանակ ժառանգել է այդ բովանդակությանը գրականության և բանահյուսության մեջ գեղարվեստական մարմնավորում տվող ազգային ձևը։

Սովետահայ գրականության և մեր կլասիկ ժառանգության կապի հարցերի բազմակողմանի ուսումնասիրությունը մեր գրականության պատմության, մեր գրականագիտության կարևոր խընդիրներից մեկն է։ Այդ լուսաբանությունը հնարավորություն կտամեր անցյալ գրականության սոցիալական գեղարվեստական արժեքը խորացրած կերպով դրսելու, ինչպես և սովետահայ գրականության պատմությունն ավելի բարձր գիտական որակով ուսումնասիրելու։

Ինքնին հասկանալի է, որ կապի բազմատեսակ արտահայտությունների ամբողջությունը պետք է պարզի այն, թե ինչպես է մեր կլասիկ ժառանգությունն անդրադարձել սովետահայ գրականության վրա, — մի խնդիր, որի հետևողական լուծումն առաջադրում է իրար հետ սերտորեն շաղկապված, իրար լրացնող մի շարք հարցերի լուսաբանությունը։ Մենք ձեւակերպում ենք այդ հարցերից ամենակարևորները։ ինչպես և ի՞նչ ուղղությամբ է օգտագործվել և օգտագործվում մեր կլասիկան սովետահայ գրականության հիմնական դեմքերի ստեղծագործության մեջ, ո՞ր կլասիկների վրա են ամենից ավելի շատ ուշադրություն դարձրել և դարձնում սովետահայ գրողները, կլասիկ ժառանգության ո՞ր գծերը, ո՞ր կող-

մերն են առանձնապես օգտագործվում, ինչպէս է այդ օգտագործումը կոնկրետանում սովետահայ լիրիկացի, էսլիկայի ու դրամատուրգիայի մեջ, և ժամանակի ընթացքում ավելացել, թե՛ պակասել է հայ կլասիկների օգտագործման շափո սովետահայ գրականության մեջ:

2.

Որքան էլ մեր գրողներին որոշ գեղքերում անցյալ հասարակությունների գրականության այս կամ այն կլասիկը ստեղծագործական ոգևորությամբ համակի, գեղարվեստական վարպետությամբ հափշտակի, բայց և այնպես այդ հիմք չի կարող ծառայել այն եղրակացության հանդելու, որ այդ կլասիկը սովետական գրողի համար կարող է ստեղծագործական ղեկավար սկզբունքների անմիջական աղբյուր հանդիսանալ, նրա ուղեցուցը դառնալ: Եթե այդպես լիներ, մեր գրողը տուրք կտար մի այնպիսի գեղարվեստական մեթոդի, որի կիրառումը չէր պայմանավորի մեր իրականության ճշմարտացի արտացոլումը: Մեր գրականության հիմնական մեթոդը սոցիալիստական ռեալիզմն է և այդ մեթոդի հետևողական օգտագործումը միայն կարող է սովետական գրողին անսայթաք ստեղծագործական աշխատանք ապահովել: Մեթոդով ղեկավարվելը ոչ ճաշակի խնդիր է, ոչ էլ տրամադրության հրամայական: Սովետական կուտուրայի բարձր աստիճանի վրա կանգնած գրողը միայն հնարավորություն կունենա սոցիալիստական ռեալիզմի մեթոդի գերազանցությունը արդարացնել: Իր մասին արած հայտարարությունները և ներքին համոզվածությունը ոչ մի դեպքում արգումենտ չեն կարող դառնալ սովետական գրողի համար ապացուցելու, որ նա սովետական գեղարվեստական մեթոդի հետևորդ է: Իր ստեղծագործական պրակտիկայով նա պետք է համոզի, որ ինքը սոցիալիստական ռեալիզմի ներկայացուցիչն է, որ հիմնավորապես ըմբռնել է նրա էությունը:

Սոցիալիստական ռեալիզմի մեթոդը չպետք է այն նեղ իմաստով ըմբռնել, որ իբր թե նրա տարածման սահմանները միայն սոցիալիստական հասարակությունն է ընդգրկում: Սովետական գրողը իր ստեղծագործական դեմքը արտահայտում է և՛ այն պարագաներում, երբ պատկերում է պատմական անցյալի սոցիալական կյանքը, և՛ մեր հայրենիքի սահմաններից դուրս գտնվող եր-

կըրների հասարակական երևույթները։ Նույնիսկ այն դեպքերում, երբ նա գործ ունի բուրժուական դասակարգի այլանդակ կյանքի հետ, երբ գեղարվեստական կերպարներ ստեղծելով քննադատության է ենթարկում մեր թշնամիների քաղաքական վարքագիծը, նրանց շահատակություններն ու խժդությունները, նա դարձյալ չի որդեգրում քննադատական ուսալիզմի մեթոդը, որովհետև ավելի խորն է թափանցում իրերի վիճակը, ավելի ճիշտ ըմբռնում կապիտալիստական հասարակության հակասությունները, սոցիալիստական պարտիականությամբ արտահայտում իր իդեական վերաբերմունքը։

Չի կարող լինել որևէ սովետական գրող, որ իր ստեղծագործական աշխատանքի մեջ իրեն կապակցված շղգա անցյալ գրականությունից ժառանգած առաջավոր տրադիցիաների հետ, որ այս ու այն շափով շօդտագործի անցյալի կլասիկների գեղարվեստական նվաճումները։ Այստեղ ևս անձնական համոզվածությանը ճիշտ վարված լինելու արգումենտ չի կարող դառնալ գրողի համար, դարձյալ իր ստեղծագործական սկրակտիկան անհերքելի ապացույցներ պիտի ներկայացնի, որ նա այդ օգտագործման մեջ չի աղճատել իր ստեղծագործական դեմքը, այլ մնացել է սովետական գրողի բարձր դիրքավորման վրա։ Այդպիսին լինելու համար նա լիակատար հնարավորություններ ունի, պետք է միայն ստեղծի դրանք։ Իսկական օգտագործման պատասխանատու և դժվարին աշխատանքը հաջողությամբ առաջ տանելու համար նա սուազին հերթին պետք է անհրաժեշտ սկզբունքային նախադրյալներ ունենա, պետք է խորապես ըմբռնի և իր գործողության ձեռնարկ դարձնի դեռևս հիմնական թեորիական դրույթները, որ ձևակերպել են մեծ կենինը և մեծ Ստալինը։

Տակավին Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ռեոլուցիայի սկզբնական տարիներին, երբ պրոլետարական-սոցիալիստական դրականությունը դեռևս նոր էր մասսաների մեջ թափանցում, երբ անհրաժեշտ էր հողմացրիվ անել սոցիալիստական կուլտուրայի առաջընթացը արգելակող, դանաղան տիպի, ըստ էռթյան հակառակուցիոն մտայնությունները, կոնցեպցիաները՝ հանդես եկավ վ. ի. կենինը իր պատմական արժեք ներկայացնող այն գրույթով, ըստ որի պրոլետարական սոցիալիստական կուլտուրան հնարավոր է կառուցել անցյալ հասարակակարգերի կուլտուրական արժեքնե-

թը քննադատորեն վերամշակելով։ Մարքսիզմ-լենինիզմի էռթյունից բխող այս դրույթը որոշիչ նշանակություն ունեցավ սովետական պրականության համար։ Նույնական որոշիչ դեր խաղաց սովետական գրողների ստեղծագործությանը ճիշտ կողմնորոշում տալու տեսանկյունից ընկեր Ստալինի հանրահռչակ դրույթը — սովետական ժողովուրդների բովանդակությամբ սոցիալիստական, ձևով ազգային կովտուրայի մասին։ Աղգային ձեզ մեկ ընդմիշտ տրված, անփոփոխ մեծություն չէ, նա ևս պատմական կատեգորիա է։ Անցյալի ազգային ձեզ, որը նույնական բովանդականացած է ինչպես ամեն մի ձեւ, չի կարելի մեխանիկորեն վերարտադրել սովետական ժողովուրդների պրականության, արվեստի մեջ, նա պետք է պահպանվի, նույնական քննադատորեն վերամշակվելով։ Մնալով ազգային իր ֆունկցիայի բացահայտման մեջ այդ ձեզ պետք է փոփոխվի պահպանվելով, պահպանվի փոփոխվելով և աղեկվատորեն արտահայտի իր հաղթարշավի մեջ գտնվող սոցիալիստական կովտուրայի բովանդակությունը։ Լենինի և ընկեր Ստալինի դրույթների նշանաբանի տակ իր պարգացման լայն հունի մեջ մտավ, խոշոր նվաճումներ կատարեց իր վերելքի մեջ գտնվող սովետական գրականությունը, աշխարհի ամենակովորական և ամենաառաջադեմ դրականությունը։

Բայց սովետական բոլոր գրողները չեն, որ իրենց կոչման բարձրության վրա են գտնվում, լենինի-Ստալինի վերաբերյալ դրույթներով հետևողականորեն ղեկավարվելու մեջ։ Բացառություն չեն կազմում, իհարկե, և սովետահայ գրողները։ Կլասիկ ժառանգության օգտագործման մեջ նրանցից ոմանք թույլ են տալիս զգալի շեղումներ, սրտնեղիշ վրիպումներ, անհանդուրժելի սայթաքումներ, թերություններ, որոնք հիմնականում երկու իրար հետ սերտորեն շաղկապված պատճառների հետևանք են։ Մեկը այն, որ մեր գրողներից ոմանք համապատասխան կովտուրական մակարդակի վրա կանգնած Ախնելով, ճիշտ չեն ըմբռնում կլասիկների ստեղծագործությունը քննադատորեն վերամշակելու խնդրի էռթյունը, և մյուսը, որ աշխատանքի լծվելով խուսափում են դժվարություններից և ամենահեշտ ուղիով ընթանում։

Դժբախտաբար մեզ մոտ, ըստ երևոյթին, դեռ բոլոր գրողները չեն, որ ճիշտ են հասկանում անցյալի կովտուրական, գրական արժեքները քննադատորեն օգտագործելու իմաստը, այն, որ սո-

վետական դրողի ստեղծագործության մեջ կլասիկների նվաճումները պետք է ի հայտ գան ոչ թե իրենց նախնական որակով, իրենց սկզբնական ֆունկցիաներով, այլ վերառած նոր որակի մեջ, միաժամանակ և՛ պահպանված, և՛ հաղթահարված եղանակով։ Այն, որ սովորական դրողը պետք է այդ արժեքների կոմպոնենտները օրդանակիս ձուլի ավելի բարձրորակ կուլտուրայի օղակ կազմող իր ստեղծագործության մեջ, և ոչ թե դրանց՝ որպես կրկնելու, նմանելու արժանի օրինակների, որպես ընդօրինակման նմուշների մոտենա:

Կլասիկ ժառանգությունը քննադատորեն օդտագործելու, ազդային ձեի իմաստը խորապես ըմբռնելու համար սովորական դրողը պետք է համապատասխան դիտելիքներ ունենա, դիտելիքներ, որոնք մշտական դործադրության մեջ պետք է լինեն և շարունակաբար խորացիեն։

Առաջին հերթին նա պետք է զինված լինի մարքսիզմ-լենինիզմի թեորիական հիմունքներով— դիալեկտիկական և պատմական մատերիալիզմով։ Շատ է գրվել ու խոսվել դրանց յուրացման անհրաժեշտության մասին, կարծես թե կրկնելը ավելորդ է, բայց մենք պետք է շարունակաբար հիշեցնենք մեր գրողներին, որ այդ բնագավառում առավել ևս մակերեսային ծանոթությունը օդտակար լինել չի կարող, որ հարկավոր է դիմել լուրջ ուսումնասիրության և ստեղծագործորեն ապացուցել, որ այդ ուսումնասիրությունը իսկապես լուրջ է։

Մեր գրողները պետք է խորապես դիտակցեն մարքսիզ-լենինիզմի յուրացման անհրաժեշտությունը, դիտակցեն, որ անցյալի կլասիկների գեղարվեստական նվաճումները քննադատորեն օդտագործելու համար, որ անցյալն ու ներկան սոցիալիստական պարտիականությամբ— իդեալանությամբ արտացոլելու համար նրանք պետք է ավելի քան լավ իմանան այն, ինչ «մարքս-լենինյան դիտությունն է հասարակության մասին, հասարակության զարգացման օրենքների մասին, պրոլետարական ռեռուցիայի զարգացման օրենքների մասին, սոցիալիստական շինարարության զարգացման օրենքների մասին, կոմունիզմի հաղթանակի մասին» (Ստալին, Լենինիզմի հարցերը, 11 հրատարակություն, էջ 589):

Սովորական դրողը պետք է զինված լինի անցյալի և ներկայի

պատմական կյանքին վերաբերող գիտելիքներով։ Որևէ կլասիկի իդեական, գեղարվեստական ժառանգությունը նրան վիճակված կլինի արդյունավետ կերպով օգտագործել, երբ պատմական մատերիալիզմի լույսի տակ գիտակցորեն կճանաշի այդ կլասիկի գործունեության սոցիալ-քաղաքական միջավայրը, նրա ստեղծագործության մեջ արտացոլված իրականության հակասությունները և այդ կապակցությամբ կարժեքավորի նրա հարուցած խնդիրների բնույթը, իդեական նպատակադրությունները, նրա մասնակցությունն իր երկրի դասակարգային պայքարի մեջ, ներդրումը իռ ժողովրդի ազատագրական շարժման մեջ։ Անշուշտ գրականության պատմաբաններն են, որ պետք է օժանդակեն մեր գրողներին այս խնդիրները պարզաբանելու, բայց է՛լ ավելի էֆեկտավոր կլինի գրողի աշխատանքը, եթե նա այդ բոլորին իրազեկ լինի ոչ թե միայն գրականության պատմությունից, այլ նաև իր անձնական ուսումնասիրությամբ։

Կլասիկ ժառանգությունը որոշ քանակության արժեքների մեջ գումար չէ, որը օգտագործելու համար կարելի լիներ ըստ առաջին ծանոթության և սուրեկտիվ նախասիրության վերցնել այս կամ այն գումարնելին։ Այդ արժեքները պատմականորեն են առաջացել և զարդացել։ Նրանք օգտագործելու շափն ու սահմանները որոշելու համար պետք է իմանալ նրանց միջև գոյություն ունեցող անհրաժեշտական կապը և հաջորդականությունը, նրանց ամբողջականության տարբեր հատվածների որակը, այդ հատվածների մեջ՝ կը մյուսին փոխանցվելու պատմական պայմանները, նրանց գերը գրականության ընդհանուր պրոցեսի մեջ՝ ըստ բովանդակության և ըստ ձևի։ Այդ աշխատանքը հաջողությամբ առաջ տանելու ամենահիմնական նախապայմանն այն է, որ մեր գրողը խորապես պարզի իրեն անցյալի և մեր հասարակակարգի միջև գոյություն ունեցող հսկայական որակական տարբերությունը և ըմբռնի իմաստը պատմական այն ուղինեցի, որ տարբերում է միացնելով, միացնում է տարբերելով մեր նախասովետական և սովորական գրականությունը։

Անցյալի կլասիկների ճիշտ օգտագործման համար սովորական գրողը պետք է իր գիտելիքների մեջ ընդգրկի մարքս-էնինյան էսթետիկայի հիմունքները, մասնավորապես իր ուշադրությունը բնեոփի գեղարվեստական ոճի, գրական ուղղության, գրա-

կան հոսանքի պրոբեմների վրա: Դրա անհրաժեշտությունն էլ ապելի է զգացվում, քանի որ քննարկելով մեր բանաստեղծների ըստեղծագործական պրակտիկան, կարելի է հանգել այն տխուր հետեւության, որ նրանցից ոմանք գեղարվեստական ոճը ըմբռնում են որոշ ֆորմալիստական թեքումով: Նրանք ոճը ըմբռնում են ոչ թե որպես որևէ դրական հոսանքի կամ անհատական ստեղծագործության բովանդակության և արտաքին ու ներքին ձևի անհրաժեշտորեն առաջացած և իր զարգացման պրոցեսի մեջ գտնված մեր օրգանական միասնություն, այլ որպես ձևական կոմպոնենտների մի սոսկական հանրագումար: Թարգ է, որ այսպիսի մոտեցումներով մեր գրողը զրկում է իրեն քննադատական մոտեցում կիրառելու հնարավորությունից:

Այս թերությունը վերացնելու մեջ ևս մեր գրականության պատմությունը, մեր քննադատությունը կոչված են օժանդակելու. մեր գրողներին: Ճիշտ է, թեպետ և մեզ մոտ որոշ աշխատանք կատարվել է այդ ուղղությամբ, բայց աշքի առաջ ունենալով հարցի լրջությունը, այդ բավարար չի կարելի համարել:

Կլասիկ ժառանդությունը քննադատորեն օգտագործելու մեջ նվազ դեր չի կատարում նաև գրականության մեջ ազգային ձևի հիմքը կազմող լեզվի կատարած և կատարելիք ֆունկցիայի նշանակության ճիշտ ըմբռնումը: Ակներև է, որ այն սովետական գրողը ավելի հաջողակ կլինի կլասիկների լեզվական հարստությունը քննադատորեն յուրացնելու մեջ, ով քաջ տիրապետում է իր մայրենի լեզվի նրբություններին, նրա երանդներին, ով ծանոթ է այդ լեզվի պատմությանը, նրա ներկա վիճակին, ով հասկանում է թե այդ լեզվի ո՞ր տարրերն են հնացել, թե որոնք են իրենց կենսունակությունը պահպանել, թե որոնք են նրա զարգացման տեսնենցները և ի՞նչ ուղղությամբ է առաջ տարվում նրա շինարարությունը: Իմանալ, շատ իմանալ, սովետական կուլտուրայի բարձունքներին հասնել,— ահա՝ կլասիկների ժառանդության անսարքաբ օգտագործման անհրաժեշտ նախադրյալը:

Համապատասխան կուլտուրայի պակասը ստեղծագործության բոլոր պարագաներումն էլ բացասաբար ի հայտ կգա: Մեծ հոսանություն չի հարկավոր ունենալ հասկանալու համար, որ մակերեսային, թերի գիտելիքներով իր աշխատանքին դիմող ամեն մի սովետական գրող, որքան էլ նա տոգորված լինի իր գործին լուրջ մո-

տենալու բարի ցանկություններով, բայց և տյնակես հաջողությամբ մի իրադործի իր անելիքը: Եթե այդ գրողը իր ստեղծագործության մեջ սոցիալական կյանքն ըմբռնելու, այդ կյանքի առաջաւորը, էականը, զարգացման տենդենցները ճշմարտացիորեն արտացոլելու մեջ նկատելի թերություններ է ցուցաբերում, եթե նա իր ներքնաշխարհի դրսեորումով ապացույցներ չի տալիս, որ հասկանում է մեր սովետական ժողովրդի հրամայական մեծ պահանջները և մանրունքների ետևից է ընկած, ապա հենց դրանով նա վկայական է տալիս իր մասին, որ իր կոշման բարձրության վրա չի կանգնած նաև կլասիկների ժառանգությունը օգտագործելու մեջ:

Այդ օգտագործումը նրա մոտ հիմնականում ոչ թե քննադատական, այլ կրավորական բնույթ կոմենա, նա ոչ թե կընդդրկի կլասիկի ստեղծած արժեքների ամբողջականությունը, ոչ թե այդ ամբողջականության դրականի, առաջադիմականի, արժեքավերի իմաստը ըմբռնելով կօգտագործի նրա առանձին մասերն ու կոմպոնենտները, այլ այդ ամբողջականությունից մեխանիկորեն կհատի, կղատի այս կամ այն կտորը, մասնիկը, հառվածը. գործողությունը, տեսարանը, բախումը, ապրումը և մի քիչ գույնը փոխելով կներմուծի իր երկը: Նա ոչ թե նոր որակի մեջ կբարձրացնի կլասիկի մոտեցումներն ու հնարքները, այլ էմպիրիկորեն կընդօրինակի դրանք: Այսպիսի գրողի ստեղծագործությունը ցայտունորեն չի բացահայտի պատմական հաջորդականությունը գրականության մեջ, չի արտահայտի այդ հաջորդականության իրական բնթացքը:

Մենք դիտավորյալ կերպով գույները մի քիչ խտացրինք և այդ ենթադրական գրողի՝ կլասիկներին օգտագործելու մեջ ցուցաբերած թերությունները պայմանական եղանակով բնութագրեցինք, քանի որ իրականության մեջ այդ տիպի սովետական գրող գոյություն շունի և չի էլ կարող լինել: Բայց շպետք է աշքերը փակել այն պարագայի վրա, որ մեր գրողներից մի քանիսի մոտ մեր ենթադրական գրողի գծերը այս ու այն շափով ի հայտ են գալիս: Այդ գրողները ինքնաքննադատորեն պիտի վերանայեն իրենց դիրքավորումը: Նրանք պետք է մտահոգված լինեն իրենց գրական և գիտական կուլտուրան բարձրացնելու գործով, պետք է ըմբռնեն իրենց սխալ մոտեցումների իմաստը և շտկեն իրենց գիծը: Սովետական գրողը

կլասիկներին պետք է միայն քննադատորեն օգտագործի. անքննադատ վերաբերմունքը դեպի կլասիկը դիմազրկության կամ կասկածելի «դեմք» ունենալու նշան է:

3.

Սովետական գրողի աշխարհայացքը, գեղարվեստական մեթոդը անհամեմատ ավելի բարձրորակ են քան ամենապրոգրեսիվ կլասիկի սոցիալ-քաղաքական հայացքները, ստեղծագործության դեկավար սկզբունքները։ Սովետական գրողների աշխարհայացքային դրույթների և ստեղծագործության օբեկտիվ բովանդակության մեջ ոչ մի հակասություն չկա, իսկ կլասիկներից շատերի մոտ այդ հակասությունն ակնբախ է։ Սովետական գրողը սոցիալիստական պարտիական դրականության ներկայացուցիչ է, նա գիտակցված, ունուցիոն նողատակասլացությամբ է մասնակցում սոցիալիստական կուլտուրայի ծավալման, խորացման, հաղթանակի աշխատանքին։ Սոցիալիստական գրողի կոչումն է — արտացոլել իր ստեղծագործության մեջ մեծ երկրի՝ մարդկային պատմության մեջ նոր էպոխա կազմող կյանքի էականը, նրա հերոսական պայքարը, աշխարհացունց հաղթանակը, նրա մեծ ապագան և դրանով իսկ աջակցել սովետական ժողովրդին՝ իր նոր բարձունքներին հասնելու հաղթարշավի մեջ։ Անցյալի կլասիկը մասնակից է եղել շահագործողական հասարակարգերի կնիքը կրող սահմանափակ կուլտուրայի ստեղծմանը, նա գործունեության այնպիսի լայն ապարեզ շի ունեցել, ինչպես սովետական գրողը։ Անցյալի կլասիկներից ամեն մեկի տեսադաշտը սոցիալական գոյավիճակի հետեւանքով եղել է անձով, միտքը՝ կաշկանդված ժամանակի շրջանակներով, ենթարկված հասարակական նախապաշտումներին։

Սոցիալիստական դրականությունը պատմական կարճ ժամանակաշրջանը անգնահատելի գործ է կատարել մեր երկրի պայքարը, շինարարությունը, հաղթանակը ապահովելու մեջ։ Նա տվել է և ավելի մեծ հաջողությամբ է տալիս մեր բազմարովանդակ կյանքի ճշմարտացի պատկերը, նա մեր իրականության ճանաշման ամենահորդառատ աղբյուրներից մեկն է։

Բայց սովետական գրողը դափնիների վրա հանգչելու ոչ մի ցանկություն չունի։ Նա ձգտում է Գորկու արժանավոր հաջորդը լինելու։ Նա գիտակցում է, որ սոցիալիստական մեր մեծ հայրե-

նիքը, կենինի-Ստալինի պարտիան պահանջում են նրանից մեծա-
շունչ, բարձրորակ գրականություն:

Այդ գրականությունը դեռ իր հասունացման պրոցեսի մեջ է:
Մեր գրականության զարգացման անսահման հնարավորություննե-
րը երաշխիք են հանդիսանում նախատեսելու, որ հաղթահարելով
ամեն տեսակի դժվարություններ սովորական գրողները այդ պրո-
ցեսն ավելի արագ տեմպերով առաջ կտանեն:

Սոցիալիստական-կոմունիստական հասարակարդը իր որակով
անհամեմատ ավելի բարձր է անցյալ հասարակական ֆորմացիա-
ներից, մեր գրականությունը, արվեստը նույնքան բարձր կլինի
անցյալի արվեստից, մենք կունենանք մեր Շեքսպիրներն ու Տու-
տոյները: «Եթե ֆեոդալական իրավակարդը, իսկ այնուհետև բուր-
ժուազիան իրենց ծաղկման ժամանակաշրջանում կարող էին ըս-
տեղծել նոր հասարակակարդի լինելիությունը հաստատող և նրա
ծաղկումը դովերգող արվեստ և գրականություն, ապա մեր նոր,
սոցիալիստական հասարակակարդին, որը մարմնավորում է այն
ամենը, ինչ լավագույնն է մարդկային քաղաքակրթության և կու-
տուրայի մեջ,— առավել ևս հնարավոր է ստեղծել աշխարհի ամե-
նառաջավոր գրականություն, որը շատ ետ կթողնի հին ժամա-
նակների ամենալավույն նմուշները» (Ժղանով):

4.

Ամեն մի կլասիկ ժառանգության մեջ գրական երեք տեսակը—
էպիկան, լիրիկան և դրամատուրգիան նույն արժեքը շեն ներկա-
յացնում: Այդ տեսակները տարբերվում են՝ ժամանակակից հասա-
րակության և հետագա սերունդների վրա թողած իրենց ազդեցու-
թյան շափով, իրականության բազմակողմանի և խոր արտացոլ-
ման աստիճանով և գեղարվեստական բարձրաստիճան երկեր պա-
րունակելու քանակով: Տեսակների այս տարբերությունն է մասամբ
պայմանավորում տվյալ կլասիկ ժառանգության օդտագործման
շափն ու շրջանակները, մի հանգամանք, որ այս ու այն կերպ
անդրադառնում է սովորական ժողովուրդների գրականության տե-
սակների զարգացման ընթացքի վրա:

Այդ տեսակետից առանձին կարևորություն ունի կլասիկ ժա-
ռանգության գրական տեսակների զարգացման և հարաբերակցու-
թյան փնդրի հատուկ ուսումնասիրությունը, որն ընդգրկում է իր
մեջ գրականության պատմության ենթակա հետեւյալ հարցերը.

անցյալի տվյալ կլասիկ գրականության մեջ տեսակները հարաբերականորեն համաշա՞փ են զարդացել, թե՝ այդ գրականության նվաճումները տեղի են ունեցել այս կամ այն տեսակի նշանի տակ, եթե որևէ տեսակ զերակշռել է, ապա ի՞նչ սոցիալ-քաղաքական սիստեմի մեջ է զարդացել նաև նրա ո՞ր ժանրը կամ ժանրերն են տիրապետող եղել և ի՞նչ տիպի, ի՞նչ որակի մոտիվներ են նշել այդ ժանրերի մեջ, այդ տեսակը և տեսակները դրական ո՞ր ուղղության, ո՞ր հոսանքի գծով են զարդացել և ի՞նչ կոնկրետ պայմանների մեջ է տվյալ ուղղությունը կամ հոսանքը հաղթահարվել մի այլ ուղղության կողմից: Մենք հնարավորություն շունենք այս հոդվածում թեպետ և ընդհանուր գծերով պատասխանել մեր առաջադրած հարցերին հայ կլասիկ գրականության կազակցությամբ: Անհրաժեշտ ենք համարում միայն մի երկու հանդամանքի վրա կանգ առնել, ոչ թե բացատրելու, այլ հավաստելու նպատակով:

Համեմատելով երեք տեսակի հարաբերակցությունը մեր անցյալ գրականության մեջ՝ անմիջապես աշքի է ընկնում այն երևոյթը, որ մեր դրամատուրգիայի գրական տրադիցիաները ավելի քիչ են արմատներ ձգել, որ նրա հասարակական-գեղարվեստական կշեռը ավելի թեթև է, քան թե մեր լիրիկայինը և էպիկայինը: Այս իրողությանն է մասամբ հարկավոր վերագրել այն փաստը, որ մեր կլասիկ դրամատուրգիան գրական բոլոր տեսակների մեջ ամենից քիչ է օգտագործվել և օգտագործվում մեր սովետահայ գրականության մեջ, որ այդ դրամատուրգիան շափազանց քիչ է առնչվում մեր սովետահայ դրամատուրգիայի հետ: Միջանկյալ դիտենք, որ մեր դրամատուրգների մեծամասնությունը բավականին անհոգ է ոչ թե հայ, այլև ուրիշ ավելի հարուստ դրամատուրգիաների նվաճումները քննադատորեն վերամշակելու խնդրում:

Լիրիկան ու էպիկան են գերիշխող դեր կատարել մեր կլասիկ գրականության մեջ, հիմնականում որոշել նրա դեմքը: Ընդ որում վաղ միջնադարում տիրապետում էր պատմիչների լիրիկական և դրամատիկական տարրեր պարունակող էպիկական կտավները, իր զարգացման համար անբարենպաստ պայմաններ ունեցած մեր վաղ վերածնության շրջանում — լիրիկան, իսկ XIX դարի մեր գրականության մեջ այդ տեսակները զարդացել են ընդհանուր առմամբ համաշափորեն: Էլ ավելի կարևոր է դառնում այդ տեսակների կատարած դերը, երբ մեր կլասիկ ժառանգությանը կցում ենք ոչ

ըստ արժանվույն օգտագործվող ժողովրդական բանահյուսությունը:

Էպիկական տեսակը, ավելի շուտ արձակը, որն Արովյանից սկսած մինչև 90-ական թվականների վերջերը ցարական գրաքննության դաժան պայմանների մեջ զարդանում էր համեմատաբար աշխուժ թափով և որոշ բացերով հանդերձ, հիմնականում ընդուրելում էր մեր սոցիալական կյանքի կարևոր երեսությունները, արդեն դարսակղբից — մեր հասարակական փոխհարաբերությունները, մեր ժողովրդի վիճակը, մեր իրականության մեջ գործող քաղաքական հոսանքների կատարածը լայն ծավալով, խորացրած կերպով սրատկերելու մեջ ցուցաբերում էր շափառանց զգալի բացեր:

Հանդես չի դալիս ստեղծագործական նկատելի կարողություն ունեցող մի արձակագիր, որը խոր ճշմարտացիությամբ, գեղարվեստական վառ կերպարների, մեջ, լայն կտավի վրա բացահայտեր հայ գյուղում և քաղաքում զգալի շափերով ծավալվող պրոլետացման պրոցեսը, հայ պրոլետարիատի դասակարգային ինքնագիտակցության զարգացումը։ Հանդես չի դալիս ստեղծագործական մեծ ունակություն ունեցող մի արձակագիր, որը գեղարվեստական բարձրարժեք որակով մերկացներ հայ նացիոնալիստական պարտիաների քաղաքական վարքագիծը, նրանց կիրառած տակտիկան։ Մենք շենք հանդիպում նույնպես խոշոր գեղարվեստական արժեքներ ստեղծող մի արձակագրի, որը կարողանար տալ արևմտահայ ժողովրդի սոցիալ-քաղաքական անտանելի ծանր դրության ճշմարտացի պատկերը, որը նացիոնալիզմին հակադրվելով նկարագրեր մեր ժողովրդի այդ հատվածի ողորումները սովորական թուրքիայի դեմ, նրա բնաջնջման և աշխարհի շորս կողմը սփովելու պատմական տրագեդիան։ Մեր ժողովրդի սոցիալական կյանքի մեջ տեղի ունեցած այդ խոշոր իրադարձությունները, այդ կյանքի վրա անմիջապես անդրադարձ կարևորագույն դեպքերը, իրենց համապատասխան գեղարվեստական արտահայտությունը շգտան մեր նախասովետական արձակի մեջ, և այդ այս ու այն շափով անընդպատ դեր կատարեց սովետահայ արձակի արագ տեսմակերով զարգանալու մեջ։

Մեր լիրիկան, լայն առումով պոեզիան, որ արևելահայ գրականության մեջ իր տեսակարար կշռով մինչև 90-ական թվականները ընդհանուր առմամբ զիջում էր պրոզային, այդ տարիներից սկսած անցնում է իր զարգացման մի նոր աստիճանին։ Թեմա-

տիկայի կողմից նրա մեջ ևս զգալի բացեր են նկատվում, բայց նա ավելի լրիվ էր ընդգրկում մեր սոցիալական կյանքի էական երեւութերը, ավելի բազմակողմանի անդրադառնում նրա հարուցած սուր խնդիրներին, հուզող հարցերին։ Այդ պոեզիայի հիմնական դեմքերի կապը աշխատավորության հետ ավելի անմիջական էր, ժողովրդի կյանքում տեղի ունեցող փոփոխությունները նրանց ստեղծագործության մեջ ավելի կոնկրետ գույներով, հարազատ շեշտով և ջերմ ներթափանցությամբ էին արտացոլվում։ Նախընթաց շրջանի պոետների տարբերությամբ անձնական ապրումները նրանց ստեղծագործության մեջ ավելի ուժեղ դրսելորում են գրտնում։

A 30989 Նախատովետական մեր պոեզիայի այդ վերջին շրջանի ոչ բուր ներկայացուցիչների ստեղծագործության ամբողջությունն է ժողովրդականությամբ բնորոշվում։ Բացի Հակոբյանից, նրանց սոցիալ-քաղաքական հայացքների, կենսահայեցողության, ներքնաշխարհի որոշ կարգի մոտիվները խորթ էին ժողովրդին, պայքարի շեին կոչում հանուն լավ ապադայի, այլ կամքն ու միտքը թուլացնում էին իրենց հոսկեսությամբ ու կրավորականությամբ, անհրական աշխարհի մեջ սուզվելու տրամադրություններ էին գարթեցնում, պատմական անցյալի ոռմանտիկական իդեալականացման մտայնություն հարուցում։

Քաղմազան է այդ շրջանի պոետների օգտագործման գրական աղբյուրները։ Բացի մեր պոեզիայի նախորդ էտապների ներկայացուցիչներից, նրանցից ոմանք իրենց ստեղծագործությամբ առընչվում էին ոռւսական և եվրոպական կլասիկ հեղինակներին, մյուսները առավելապես եվրոպական և ոռւսական դեկադենտական, սիմվոլիստական և նեոռոմանտիկական բանաստեղծներին։ Մերժելով հակաֆողովրդական գրականության պղտոր ու թունավոր ակունքները, այդ պոետներից ոմանք իրենց ստեղծագործությունը սերտորեն կապակցում էին ժողովրդական պոեզիայի հետ, նրա մեջ էին գտնում իրենց ոգևորության գլխավոր աղբյուրներից մեկը, նրա պարզությանն ու խորությանը հասնելուն ձգտում։

Այդ պոետներից մի քանիսի, մասնավորապես ժողովրդական բանահյուստթյունն օգտագործողները, տվել են գեղարվեստական բարձր արտադրանք։ Նրանց պոեզիայի մեջ շենք գտնում ինտելիգենտական որոշ շրջաններին միայն հասկանալի արխայիկ բառերի

գործածության, մշուշով և անորոշությամբ պարուրած կերպարներ, գեղարվեստական արտահայտչական միջոցների միտումնավոր նրբընտրություն, կամ հակաէսթետիկական կուտակումներ։ Նրանց պոեզիան սակավաբյունության, վերացականության տարրեր չի պարունակում, ապակենտրոն իմպրեսիոնիզմով չի տառապում, ուստի ապեկտի գույների խտացումից չի տուժում, դրքալնության ազդեցություն չի դրսեորում։ Այդ պոեզիայի հատկանիշը անբոնազբոս բանականությունն է, նաև կենսական նյութերով է սնված, պարզությամբ, հստակությամբ օժտված։ Նրա գեղարվեստական ձևը օրգանապես է ձուլված բովանդակությանը, այդ ձևը նրբագեղ է, նաև զերծ է «պերճություն» հաղորդող պաճումանքներից։ Այդ պոետներին տրված էր գեղարվեստական ընդհանրացումներ կատարելու մեծ շնորհ, նրանց պոետական պատկերները արտահայտիլ են, կենսական ճշմարտացիությամբ, կոնկրետությամբ հաղեցված, վարակիլ հուզականությամբ համակված, արտահայտչական միջոցները դիպուկ են և նպատակասլաց։

Սովետահայ պոեզիան անմիջապես կապակցված է մեր նախասովետական պոեզիայի խոշոր դեմքերի ստեղծագործության հետ։ Նույնիսկ մի թեթև ակնարկ ձգելով սովետահայ բանաստեղծների գրական արտադրանքի վրա, նրանց օգտագործման աղբյուրները որոնելու ուղղությամբ, վստահորեն կարելիր է հաստատել, որ Հովհաննես Թումանյանի, Ավետիք Իսահակյանի, Հակոբ Հակոբյանի, Վահան Տերյանի, Դանիել Վարուժանի, մասսամբ Միսաք Մեծարենցի, ավելացրած դրանց վրա նաև սովետական շրջանում հանդես եկած պոետական մեծ տաղանդով օժտված Եղիշե Զարենցի գրական ժառանգությունն է, որ ամենից շատ է մեր բանաստեղծների ուշադրությունը գրավել, ու ամենից շեշտված կերպով և լայն մասշտաբով է օգտագործվել սովետահայ պոեզիայի մեջ։

5.

Սովետահայ գրականությունը մինչև վերջին ժամանակները զարգանում էր պոեզիայի նշանի տակ։ Անկասկած այս երեսույթն ունի իր օբեկտիվ պատճառները։ Միայն մարքսիզմից գաղափար շունեցող, դործին իսպառ անտեղյակ մարդիկ կարող են պոեզիային նախալատվություն տալը գրողների սուբեկտիվ մոտիվներով, նրանց առաջ կանգնած խնդիրների դժվար կամ հեշտ լուծելու հանդամանքով բացատրել։ Որքան էլ կարեոր և հետաքրքրական

Դինի սովետահայ գրականության մեջ պոեզիայի գերակշռություն ունենալու հարցի լուսաբանությունը, մենք այս հոդվածում դրան շենք անդրադառնա: Մեզ անմիջապես զբաղեցնող հարցի կապակցությամբ անհրաժեշտ ենք գտնում միայն մեր պոեզիայի զարդացման ուղղու ուրվագծերը նշելու:

Քսան թվականների սկզբներին իրենց ուժերը գրականության մեջ փորձել ցանկացողների մեծ մասը հետաքրքրություն էր ցույց տալիս դեպի շափածոն, մասնավորապես դեպի լիրիկան և իր ստեղծագործական ունակությունները այդ դժով էր ստուգման ենթարկում: Ժամանակի ընթացքում այդպիսի փորձեր կատարողների մեծամասնությունը՝ ստեղծագործական ձիրքից զուրկ լինելու, գրական կուլտուրա շունենալու և այլ պատճառների հետեւանքով հարկադրված եղավ հեռանալու ասպարեզից: Հրապարակի վրա մնացին նրանք, ովքեր կարողացան ժամանակի քննությանը դիմանալ, կատարելագործվել, դժվարությունները հաղթահարել, և հասարակության խրախուսանքին և օժանդակությանն արժանանալ: Նրանք էին, որ հետզհետե ծավալեցին իրենց պոետական հնարավորությունները, պարզեցին իրենց ստեղծագործական դեմքը:

Այդպիսով կազմավորվեցին մեր պոեզիայի բնագավառում աշխատող սկզբնական կադրերը, որոնց վրա հետագա տարիներին ավելացան նոր սկսնակ ուժեր:

Շուրջ 27 տարվա ընթացքում մեր պոեզիան էտապից էտապ է անցել և իր հետագա զարգացման նախադրյալները կովել: Անշուշտ նրա անցած ուղին մեխանիկորեն չի համընկնում մեր սովորական արտադրողական ուժերի, մեր հասարակության զարգացման ուղուն: Մեր գրականությունը, մեր պոեզիան ևս ընդհանուր առմամբ ետ էր մնում և հիմա էլ ետ է մնում մեր սոցիալ-քաղաքական կյանքից: Ետ էր մնում թե իր թեմատիկայի ընդգրկման, թե իր դեղարվեստական աճի մեջ: Նա պոետական խոսքի միջոցներով մեծ մասամբ արձագանքում էր իրականության մեջ տեղի ունեցածին և համեմատաբար քիչ արտացոլում այն, ինչ որ նոր էր և իր պրոցեսի մեջ էր գտնվում:

Պետք է աշքի առաջ ունենալ և այն, որ մեր պոեզիայի սկզբնական շրջանում հանդես եկած բոլոր պոետները սկսնակներ շեն և զարգացման նույն հիմնական ուղին շեն անցել: Սովետահայ պոեզիայի մի քանի դեմքեր— Հակոբ Հակոբյանը, Ազատ Վշտունին, Ֆոփիշ Զարենցը, Գևորգ Աբովյանը— արդեն նախասովետական շրջ

շանում էին գրական ասպարեղ իշել, գրական կովառուրա ձեռք բերած էին սովետահայ պոեզիայի մեջ մտել: Հակոբյանը արդեն կազմավորված սույտ էր, նա գրական մեծ անցյալ ուներ, նա փոփոխման ենթարկեց միայն և իր թեմատիկան և որոշ շափով իր պոետական տեխնիկան և արտահայտչական միջոցները: Եղիշե Զարենցը, որի ստեղծագործական ուժերը չէին գտել իրենց հունը, որը տարբեր գրական հոսանքների հետ էր առնչվում՝ Հայաստանում սովետական կարդեր հաստատվելուց հետո ոչ միայն պետք է նոր թեմատիկա շոշափեր, այլ նաև բավականին զգալի շափով վերանայեր իր իդեական դրույթները:

Աղատ Վշտունին, որ Սոցիալիստական Մեծ Ռեզուլտյայից առաջ տուրք, էր տալիս դեկադենտությանը և անկումային մոտիվներ երգում, 18 թվից վերանայում է իր գեղարվեստական մոտեցումները, անցնում է նոր թեմատիկայի և իդեալես վերակառուցվում է: 20-ական թվականներից նա վերջնականապես պարզում է իր ստեղծագործական դիմքը և ձևավորվում որպես հիմնականում ռեզուլտյայի պաֆուր և ստեղծարար ոգին ոռմանտիկ գույներով և էմոցիոնալ շեշտով արտահայտող մի պոետ:

Գևորգ Արովը սովետահայ պոեզիայի մեջ մտավ նույնակես ոչ որպես ռեզուլտյոն կողմնորոշում ունեցած մի բանաստեղծ: Նա պետք է հրաժեշտ տար իր անհատապաշտական, էրոտիկ մոտիվներին, շրջադարձ կատարեր և հիմնովին վերակառուցեր իր ստեղծագործական պրակտիկան: Պարզ է, որ այս պոետները սովետական շրջանում միևնույն էվոլուցիան չէին կարող կատարել, անկախ իրենց գրական անցյալից, յուրաքանչյուրը տարբեր ստեղծագործական նպատակներ էր հետապնդում, տարբեր ոճային սկզբունքներով դեկավարվում, տարբեր գրական նախասիրություն ուներ, տարբեր գրական աղբյուրներ էր օգտագործում:

Այդ պոետներից ամեն մեկը, ընդգրկվելով սովետական գրականության զարգացման ընդհանուր հոսանքի մեջ, միաժամանակ իր անհատական ստեղծագործական ուղին էր անցնում, տարբեր դեր խաղում գրական կյանքի մեջ: Նրանք ավելի ցայտուն կերպով էին բացահայտում այն, ինչ որ այս ու այն շափով կարող է տեղի ունենալ սովետական ամեն մի արվեստագետի հետ:

Սովետական գրականությունը հետզհետե հասունացավ, վարից վեր բարձրացավ, գեղարվեստական մեծ նվաճումներ ունեցավ,

ժամանակի ընթացքում նրա սոցիալական ֆունկցիան ավելի և ա-
վելի ընդարձակվեց, նրա պատասխանատվությունը ժողովրդի,
պարտիայի առաջ ավելի մեծացավ: Սովետական ամեն մի դրու
ներգրավվեց և ներգրավվում է դրական այդ ընդհանուր պրոցեսի
մեջ, բայց որպես առանձին ստեղծագործական դեմքի, նրան ան-
պայման չի վերապահված զարգացման նույն ուղին անցնել, որը
անցնում է դրականությունը: Առանձին գրողներ կարող են իրենց
ստեղծագործական բարձունքին հասնել նաև դրականության զար-
գացման ցածր աստիճանի վրա և ապա վերից վար իշնել կամ իս-
պառ հեռանալ դրականությունից, որպես ստեղծագործող: Տարբեր
է նաև սովետական դրականության առանձին դեմքերի դրական
ժառանգության հանդեպ ունեցած վերաբերմունքը կամ այդ ժա-
ռանգության օգտագործման եղանակը: Ճիշտ չէր լինի, եթե ենթա-
դրեինք, որ օրինակ՝ սովետահայ պոեզիայի բնագավառում աշխա-
տողները նրա զարգացման որևէ էտապում առանց խորության օգ-
տագործել են անցյալի դրականության միայն այս կամ այն շրջա-
նի հեղինակներին, կամ առավել ևս միայն մի երկու կլասիկ դրողի
գեղարվեստական նվաճումները: Գրական աղբյուրների օգտագործ-
ման օբեկտիվ ֆիմունքները աներկբայելի է, այդ օգտագործումը
պատահական դրդապատճառներով չի պայմանավորվում, նա սու-
բեկտիվ քմահաճույքի հետևանք չէ, ոչ էլ մողայի պահանջներով է
թելադրվում: Մեր պոետներից ամեն մեկը՝ իր շոշափած կոնկրետ
թեմատիկայի դրդմամբ, իր ստեղծագործական ոճի առանձնահատ-
կությունների բնույթով, իր գրական կովակայի աստիճանի հե-
տևանքով նախընտրել է իր օգտագործման գրական աղբյուրը որո-
նել հայ, ուստի այլ կլասիկայի այս կամ այն ներկայացուցիշ-
ների մոտ, սովետական ուստի կամ հայ գրականության որոշ դեմ-
քների ստեղծագործության մեջ:

Բայց մենք հակառամաբանորեն վարված կլինեինք, եթե այս
բոլորի հիման վրա բացասեինք գրական աղբյուրների օգտագործ-
մանը առնչվող երեսւթները որոշ կարգի, ընդհանուր հայտարար-
ների բերելու հնարավորությունը: Մեր պոետներն իրենց ստեղծա-
գործության բովանդակությունը ազգային ձևի մեջ արտահայտելու
կապակցությամբ՝ անցյալի կլասիկ ժառանգության օգտագործումը
ամենաանհրաժեշտ նախադրյալը պիտի համարեին: Անկասկած
նրանցից յուրաքանչյուրը ըստ իր կարողությունների և հնարավո-

բությունների է օգտագործել այդ հարստությունը, բայց դժվար չէ ապացուցել, որ այդ օգտագործումն իր անմիջական արտահայտությամբ անհատական լինելով հանդերձ՝ էտապից էտապ սրոշ ընդհանուր հատկանիշներով է բնութագրվում։ Մենք նշել ենք, որ սովետահայ պոեղիայի օգտագործման հիմնական աղբյուրը մեր նախասովետական պոեղիայի վերջին շրջանի խոշոր դեմքերի ստեղծագործությունն է հանդիսացել և շարունակում է այդպիսին մնալ։ Այստեղ ևս պետք է անհատականի մեջ բացահայտել այն միացնող գծերը, որոնք տանում են դեպի ընդհանուրը։

Այս դիտողությունների վրա հարկավոր է ավելացնել և այն, որ կլասիկ ժառանգության օգտագործումը մեր պոեղիայի զարգացման տարրեր շրջաններում գունավորվել է ուրույն վերաբերմունքով, դրսենորվել՝ տարրեր եղանակներով։

Սկզբնական տարիներում կլասիկների ստեղծագործությունը ըստ էության արժեքավորելու մեջ ժխտողական տարրը գերակշռում էր, իսկ քննադատորեն վերամշակելու ջիղը՝ թույլ էր։ Հետագա շրջամատ այդ ուղղությամբ ևս դրությունը փոխվեց։ Թեպետ այժմ էլ անքննադատ օգտագործման օրինակները քիչ չեն, բայց ընդհանուր առմամբ մեր պոետները ավելի ակտիվորեն են արժեքավորում կլասիկ ժառանգությունը, ավելի ճիշտ կողմնորոշվում կլասիկների ստեղծագործության օգտագործման նկատմամբ։

Իր զարգացման սկզբնական շրջանում սովետահայ պոեղիայի վրա կոնկրետությամբ շհագեցված ընդհանուրի ստվերն էր ընկած։ Նրա իդեական բովանդակությունը ցայտում դրութային որոշակիություն ունենալով հանդերձ, տառապում էր վերացականությամբ, նրա մոտիվները ամուր չեին կապված ոեալ իրականության հետ, անմիջապես քիչ էին սնունդ առնում նրա հյութերից։ Պոետներին ոգևորությամբ համակող երևույթները, նրանց բացասման ենթակա ամեն տեսակի թշնամիների գործողությունների ու ձրգումների հակառակուցիոն բնույթը համապատասխան գեղարվեստական մարմնավորում չեին ստանում։ Վերամբարձ լինելու հետեւանքով նրանց ստեղծագործությունը տոպորող ոկոլուցիոն պաֆուր քիչ էր ջերմացնում, համահնչյուն ուժեղ տրամադրություններ չեր առաջացնում։ Ոչ այնքան իրենց ուշադրությունը բեկոնելով իրական կյանքի երևույթների վրա, որքան ավելի շուտ փոխադրվելով դեպի համապարփակ ընդհանուրի ոլորտները՝ մեր պոետների։

մեծամասնությունը նկատելի շերտավորման շէր ենթարկվում թե-
մատիկային կոնկրետություն հաղորդելու գծով: Այդ թեմատիկան
մշակելիս նրանք քիչ էին ուշադրություն նվիրում իրենց ներքնաշ-
խարհը պատկերածի հետ անմիջապես միացնելու վրա, նրանց
արժեքավորումները, իդեալան վերաբերմունքը մեծ մասամբ զուրկ
էին լինում սուբեկտիվ գունավորումից, նրանք մեծ մասամբ պատ-
կերման ենթակա երևույթների արտաքինն էին դիտում և սոսկա-
կան նկարագրության մեջ ընկնում, իսկ էռթյունը ընդհանուր եզ-
րակացություններով ձևակերպում:

Չնայած տարրեր տեսակի արգելակներին, մանկական շրջան
ապրող մեր պոեզիան հաղթականորեն հաստատեց իր գոյության
իրավունքը և իր հետագա զարգացման նախադրյալներն ստեղծեց:
Ինքն իր մեջ ուժեր կուտակելով, նա անհրաժեշտաբար անցում
կատարեց դեպի մի նոր, իր նվաճումներով ավելի բովանդակալից
շրջան: Սկզբնական տարիներում նրա հասուն շինելու իրողությու-
նը վավերացնող հատկանիշները հետզհետեւ հաղթահարման պրո-
ցեսի մեջ մտան, ավելի և ավելի նվազ արտահայտություն գոտան
մեր բանաստեղծների ստեղծագործական աշխատանքի մեջ:

Մանկության շրջանին հետևող տարիների ընթացքում հետզհե-
տե ավելի շերտավորվեց մեր պոեզիայի թեմատիկան, ավելի լայ-
նացավ նրա ընդգրկման դիապազոնը: Բացի հանձարեղ առաջնորդ-
ներ էնինի և Ստալինի ողկորիչ և ազնվացնող կերպարներից,
մեր պարտիայի հերոսական դեմքերից, մեր բազմաթարուսոր-
կյանքի քաղաքական, սոցիալական, կուլտուրական երևույթներից
սովետահայ բանաստեղծներն իրենց հայացքն ուղղեցին նաև դեպի
մեր մոտիկ անցյալն ու պատմության խորքերը, դեպի մեր հայ-
րենիքի սահմաններից դուրս տեղի ունեցող դասակարգային պայ-
քարը, օտար երկրների կենցաղի և սովորությունների մեջ առաջա-
ցող բախումները: Վերամշակման նյութ դարձան հայ և այլ ժողո-
վուրդների լեզենդները, զրույցները, առասպելները: Մի շարք
պոետների տեսադաշտում տեղ գրավեցին անցյալի պատմական
դեմքերն ու դեպքերը, անցյալի կուլտուրայի ներկայացուցիչները,
կուլտուրական արժեքները: Սկսեցին փորձեր կատարել պոեզիայի
ընձեռած միջոցներով ձևակերպել մարքս-լենինյան դիալեկտիկայի
օրենքներն ու սկզբունքները: Այդ տարիների ընթացքում առաջին
շրջանի շափականց ընդհատական տիպի կերպարները հետզհետե

տեղի տվին ավելի զգալի կոնկրետությամբ հագեցված կերպարների առաջ, մեր բանաստեղծների ստեղծագործական մոտիվները գնալով ավելի կոնկրետորեն կապակցվեցին մեր պայքարի, մեր շինարարության, մեր կուլտուրայի հաղթանակների հետ։ Առաջին շրջանի ստեղծագործության մեծ մասամբ վերամբարձ շնչով բնորոշվող պահուսը հետզհետե փոխարկվեց ավելի բնական ակունքներից բխող հուզականությամբ տոգորված ովերության։ Մեր պոետները հետզհետե ավելի շեշտվածորեն դրսերեցին իրենց պատկերած կերպարների ներքին ապրումները, խորամուխ եղան ավելի համոզիչ կերպով ներքինը արտաքինի հետ զուգորդելու։ Նրանք ավելի մեծ եռանդով ձգտեցին արտահայտել իրենց անհատական դեմքը, ավելի նրբին ու բարդ կապակցություններով բացահայտել իրենց արամադրությունը, վերաբերմունքն ու արժեքավորումը։ Նրանցից ոմանք պահանջ զգացին կյանքի երկույթների էությունը բանաստեղծական արվեստի միջոցներով դրսերելու և խոհական տարր մտցրին իրենց ստեղծագործության մեջ։

Ժամանակի ընթացքում անցնելով իր զարգացման ավելի բարձր աստիճաններին, մեր պոեզիան զգալի փոփոխություններ կրեց նաև լեզվի բնագավառում։ Այդ լեզուն գնալով ազատվեց իր միակերպությունից, դարձավ ավելի հարուստ իր բառապաշտությունը, ավելի երանգավոր իր արտահայտություններով, նա ճկունացավ և մաքրվեց ավելորդ ու խորթ տարրերից։ Կլասիկների լեզվական դանձի օգտագործումը հետզհետե ավելի ակտիվ բնույթ ընդունեց, ավելի նպատակաշալաց կերպով հարմարեցվեց մեր պոեզիայի բովանդակության պահանջներին։ Անդրադարձնելով իր վրա մեր լեզվաշինարարության նվաճումները, նա ինքն իր հերթին դարձավ այդ շինարարության գործիքներից մեկը։

Մեր պոեզիայի արտահայտչական միջոցներն սկզբնական շրջանում սուղ ու միապաղաղ էին, սահմանափակ իրենց գործադրման սահմանների մեջ։ Ընդհանուր առմամբ նրանք նկատելի դեր շէին կատարում որպես առանձին պոետների ոճի բնորոշող հատկանիշ։ Այդ միջոցները ևս հետզհետե փոխեցին իրենց նախկին գոնավորումը, դարձան ավելի բազմազան, ընդունեցին նոր երանգներ, ավելի շեշտակի, ավելի օրդանապես միասնացան բովանդակության հետ, առաջավոր բանաստեղծների անհատական ոճի ցայտուն որոշիչներից մեկը կազմեցին։

Առաջին տարիների մեր պոեզիան նկատելի թերություններ են նաև տաղաշափության, հանգավորման և երաժշտականության կողմից: Հատկապես գրական անցյալ շունեցող բանաստեղծները մեծ դժվարություններ ունեին հաղթահարելու այդ ուղղությամբ:

Այդ թերությունները հետզհետե զգալի շափով շտկվեցին: Տաղաշափական ձևերի և հանգերի դործադրման մեջ նկատվող միակերպությունը և որոշ ֆորմալիստական տենդենցիները հետզհետե բավականին վերացվեցին: Տաղաշափական ձևերը դարձան ավելի բազմազան, նրանք ավելի օրդանապես ենթարկվեցին կառուցվածքի ընդհանուր բնույթին, ավելի միաձուլվեցին արտաքին ձևի և կոմպոնենտների հետ, ավելի մեծ արվեստով կիրառվեցին բովանդակությունը համապատասխան ձևավորմամբ արտահայտելու մեջ:

Հանգավորումը, որ հաճախ տեղի էր ունենում բոնազբոսիկուրեն, ի հաշիվ բովանդակության իմաստի և քերականական կանոնների, հետզհետե կանոնավոր հունի մեջ մտավ, նա զգալի շափով ազատագրվեց շաբլոնացած հնարներից, ձանձրացուցիչ, անարվեստ կրկնումներից և ենթարկվեց բովանդակության պահանջներին:

Պակասավոր էր նույնպես ոտանավորի երաժշտականությունը: Մեր լեզվի երաժշտական հնարավորությունները քիչ էին օգտագործվում, այդ գծով համապատասխան տպավորություններ առաջ բերելու փորձերը բավականին արհեստական լինելու հետեւանքով մեծ մասնամբ հաջողությամբ չէին պսակվում: Հետագա շրջաններում մեր բանաստեղծներին որոշ շափով հաջողվեց հաղթահարել ոտանավորի երաժշտականության բնագավառում ի հայտ եկող թերություններ, ավելի մեծ էֆեկտիվությամբ դործադրել մեր լիզվ ընձեռած հնչյունական հնարավորությունները:

Տարիների ընթացքում մեր պոեզիայի մեջ տեղի ունեցած բուր այս փոփոխությունները նկատելի շափերով կատարվել են մեր կլասիկ գրականության և ժողովրդական բանահյուսության առաջադիմ տրադիցիաների և մոտիվների օգտագործման միջոցով, մեր կլասիկ գրողների պոետական արվեստի նվաճումների վերամշակման հիմքի վրա:

Հայրենական Մեծ Պատերազմը բեկում առաջ բերեց սովորա-

կան գրականության և պոեզիայի մեջ։ Մեր պոետները ևս մոքիլի-
զացրին իրենց ստեղծագործական ուժերը սովետական մյուս
ժողովուրդների գրողների պես, և ավագագույններից մինչև սկսնա-
կը՝ համակված իրենց պոետական կարողությունները մեր մեծ
հայրենիքի հաղթանակին ի սպաս բերելու վեհ զգացումով՝ ջանա-
ցին գովերգել սովետական ռազմիկների մարտական ոգին, նրանց
հերոսական սխրագործությունները, ջանացին վեր հանել սովե-
տական քաղաքացու բարձր արիությունները — սոցիալիստական
հայրենասիրությունը, արտակարգ տոկունությունն ու հոգու արիու-
թյունը, իր սրբազն պարտականությունները կատարելու խոր
զիտակցությունը։ Մեր յուրաքանչյուր պոետը մեծ խանդով դիմեց
պոետական արվեստի միջոցներով ձևակերպելու այն ազնիվ մրտ-
քերն ու զգացմունքները, որ փոթորկում էին սովետական մարդ-
կանց միտքն ու զգացմունքը և անդադրում պայքարի պատրաստա-
կամության ամրապնդում, անդու ստեղծագորար աշխատանքի էո-
չում։ Մեր յուրաքանչյուր պոետը ձգտում էր իր ստեղծագործու-
թյունը հերոսականության պաֆոսով տուգորել, պոեզիայի ներգոր-
ծական ուժով հանձարեղ առաջնորդ և զորավար Մեծ Ստալինի
հերոսական կերպարը պատկերել, սովետական ժողովրդին հաղ-
թանակի վստահությամբ ոգևորել։ Մեր յուրաքանչյուր պոետը
խնդիր էր առաջադրում իրեն հանուն սոցիալիստական հումանիզ-
մի՝ վրեժի, ատելության զգացմունքներ բորբոքել վայրագ թշնա-
մու դեմ։ Հայրենական պատերազմի սկզբից, երբ հիտլերյան-
քանդիտները ձգտում էին իրականացնել սովետական ժողովրդ-
ներին ոչնչացնելու, ստրկացնելու, սովետական ժողովուրդների ժա-
ռանգած կուտուրան և սովետական մարդու ստեղծած արժեքները
անհետացնելու հրեշտավոր ծրագիրը, երբ ամենամեծ կուտուրական-
ուժի — բոլշևիկյան պարտիայի ղեկավարությամբ մեր ժողովրդ-
ները մի մարդու պես ոտքի կանգնեցին իրենց սրբազն իրա-
վունքները պաշտպանելու — մեր պոեզիայում նոր ուժով հնչեց
մեր կլասիկ ժառանգության պայծառ տրադիցիաների — հայրենա-
սիրության, ազատասիրության, պայծառատեսության ձայնը։ Մեր
գրողները, պոետներն աշխատեցին ուժեղ թափով նշել անցյալի և
ներկայի կապը, դարերի խորքից դուրս բերել մեր ժողովրդին, օ-
տար կեղեքիշների լծից ազատագրելու համար պայքար մղած հե-

րոսական դեմքերին և նրանց օրինակով ոգևորել մեր սովետական մարտիկներին:

Դժբախտաբար մեր պոեզիայի գծով Հայրենական Մեծ Պատերազմի տարիներին մնայուն գեղարվեստական արժեք ունեցող շատ բան չստեղծվեց: Այդ տարիների պոետական ոգևորության արգասիքի մեծ մասը չի բավարարում իր կուլտուրական հաղթարշավի մեջ գտնվող մեր ժողովրդի պահանջները: Մեր պոետներին հաջողվեց պահանջված որակով և համապատասխան լրիվությամբ գեղարվեստորեն մարմնավորել սովետական ժողովրդի հերոսական դրուժի հսկայական պատմական նշանակությունը, պատկերելու սոցիալիստական մեր հասարակության մարդու հոյակապ հատկությունները, ուժեղ թափով, շեշտված նպատակադրությամբ, նոր որակով հնչեցնելու մեր կլասիկ ժառանգության ոգեշնչող մոտիվները: Հիտլերյան Գերմանիայի և նրա արբանյակների դեմ տարած փառավոր հաղթանակից հետո անցել է երկու տարի: Սովետական ժողովրդը մեծ խանդավառությամբ դիմել է իր վերքերը բուժելու, ստալինյան նոր հնգամյա պլանի իրականացման աշխատանքին: Պարտիան, կառավարությունը մեծ խնդիր են դրել սովետական մեր արվեստի, գրականության առաջ: Այդ խնդիրները հավասար չափով վերաբերում են նաև մեր սովետահայ պոեզիային:

Որպես սովետական դրականության մի հատված, նա ևս կոշված է գեղարվեստական բարձր որակով արտացոլել մեր սովետական իրականության էականը, առաջատարը, մեր ժողովրդի աշխատանքային էնտուզիազմը, կուլտուրական նվաճումները, սոցիալիստական մարդու բարոյական պայծառ դեմքը, նրա կենցաղը, պայքարը բարքերի հնացած տարրերի դեմ, նրա հոգեկան գեղեցիությունը: Մեր պոեզիայի առաջ ևս դրված է Հայրենական Պատերազմի հերոսական նշանակությունը խորացրած կերպով բացահայտելու, մեր անմահ հերոսների սխրագործությունները, սովետական ճակատի և թիկունքի մարդկանց քաղաքացիական արիությունները մոնումենտալ ստեղծագործական երկերի մեջ վերհանելու խնդիրը:

Իշարկե երկու տարվա համեմատաբար կարճ ժամանակահատվածում լույս տեսած բանաստեղծական պրոդուկցիան լիակատար շափով հիմք չի կարող հանդիսանալ որոշակի հետևությունների հանդելու մեր պոեզիայի վիճակի, իր պարտականությունները կա-

տարելու կապակցությամբ, բայց հնարավորություն է տալիս մի քանի դիտողություններ անելու:

Մեր պոեզիայի վերջին երկու տարվա արդյունքը այնքան էլ բավարար չի կարելի համարել: Նա ունեցել է մի շարք թերություններ, բացեր, որոնց վերացման, լրացման ուղղությամբ մեր պոետները պահանջված ձեռներեցություն և եռանդ չեն ցուցաբերել: Նրանց առաջ հրամայաբար դրված է իրենց ստեղծագործական վերելքի, աշխատանքների վերակառուցման շափազանց պատասխանատու խնդիրը, իսկ տակավին դգալի նշաններ չեն երևում այդ խնդրի լուծման մեջ տեղաշարժ կատարելու ուղղությամբ:

Մեր պոետներն իրենց աշխատանքը խորացնելու օբեկտիվ և սուբյեկտիվ բոլոր հնարավորությունները ինտենսիվորեն չեն իրականացնում, իրենց ստեղծագործությանը մաքսիմալ պահանջկոտությամբ չեն վերաբերվում, իրենց առաջ դրած խնդիրների բնույթը խորը չեն ըմբռնում: Իրենց պատվավոր կոչումը լիակատար շափով արդարացնելու համար նրանց դեռ պակասում է բազմակողմանի շփում մեր սոցիալական կյանքի հետ, ավելի լայն մտահորիզոն, սոցիալիստական բարձր կուլտուրա, մասնավորապես գրական կուլտուրա: Բայց արդյո՞ք մեր բոլոր պոետներն են այնպիսի տվյալներով զինված, այնպիսի ունակություններով օժտված, որ կարողանան հաջողությամբ վերակառուցել իրենց ստեղծագործական աշխատանքը, արդարացնել իրենց վրա դրած հույսերը, կատարել իրենց դժվարին, բայց պատվավոր պարտականությունները: Դժվար չէ նախատեսել, որ նոր խնդիրների իմաստն իրենց ամբողջ ծավալով, հետևողականորեն շըմբռնողները, իրենց շմշկած պրոդուկցիան հապշտապ լույս ընծայելու մարմաջով բռնվածները, հասարակական կարծիքը արհամարհողները եթե չվերանայեն իրենց վարքագիծը, մեծ սպասելիքներ իրականացնելու տվյալներ քիչ կունենան, նրանք կանգնած տեղում վազք կկատարեն և ուստի իրականությունից ետ կմնան:

Բայց բնավ էլ չի հարկավոր կասկածել, որ բոլոր այն պոետները, որոնք սիրում և հարգում են իրենց աշխատանքը, անհրաժեշտ տվյալներ կստեղծեն վերաբերավորելու իրենց կատարածը, ըմբռնելու իրենց թերությունները. նրանք կլարեն իրենց ուժերը և մի նոր աստիճանով կբարձրացնեն իրենց ստեղծագործության գեղարվեստական որակը:

Որո՞նք են կաղմում մեր հիմնական կադրերը պոեզիայի մեջ, իրենց ստեղծագործական ոմակությունների փթթման շրջանում դանվող, հետագա զարգացման տվյալները ունեցող մեր բանաստեղծները։ Նախի Զարյանը մեծ շունչ ունեցող մի պոետ է, որը հայկական լեզվին հաղորդում է նոր թափ ու կորով և նոր որակով շարունակում մեր կլասիկ գրականության գրական տրադիցիաները։ Նրա թեմատիկ ընդգրկումը բավականին լայն է, պատմական հոտառությունը՝ սուր, թեև նույն այդ պատմական թեմատիկայի վերարտադրման մեջ նա հայտարենէ է անցյալի որոշ իդեալականացում։ Ուժեղ տենդենց ունի իրական դեմքերն ու դեպքերը ուժանտիկական ասպեկտով պատկերելու. իր պոետական խառնը վածքով նա զուտ լիրիկ չէ, ու էլ էպիկ, գերակշռող իր էպիկականի մեջ նա ներմուծում է լիրիկայի ուժեղ տարրեր։ Նրա պոեզիային հատուկ է որոշ խոհական շեշտ։ Զարյանը քիչ է ընթանում մարդու ներքնաշխարհի բացահայտման գծով, նրա ստեղծագործության մեջ քաղաքացիական մոտիվների առկայությունն է միշտ շոշափելի։ Նրա բանաստեղծական արտահայտչական միջոցներն աշքի են ընկնում իրենց բաղմազանությամբ և ընդհանրապես օգտագործվում են նկատելի հաջողությամբ, նա կարողանում է հաճախ ստեղծել տպավորիչ, վառ պատկերներ, առաջ բերել համապատասխան հուզական տրամադրություններ։ Զարյանին երբեմն չի հաջողվում իր պոեզիայի քաղաքացիական պաֆուր արտահայտել համապատասխան պատկերներով, գույները պակասում են և գործը համակվում է անցանկալի չորությամբ։ Զարյանի կոմպոզիցիան ընդհանուր առմամբ կուռ է ու էներգիկ, երբեմն տառապում է ձգձգվածությունից և անէֆեկտավոր կրկնումներից։ Զարյանի անձնական լիրիկայի մեջ, մետաֆորիկ արտահայտված, երբեմն գլուխն ու սիրտը հաշտ չեն լինում իրար հետ։

Գեղամ Սարյանն ամենից ցայտուն լիրիկական դեմքն է սովորահայ պոեզիայի մեջ, նրա կապը մեր կլասիկների հետ ակնբախ է։ Սարյանի գույները չեն շլաշնում արտաքին փայլով, չեն բնորոշվում ուժեղ արտահայտչականությամբ։ Մեղմ, նրբին, հաճախ եւ բանդների փոխարկվող տոներով է նա կոնկրետացնում իր պոետական մտահղացումները։ Լիրիկական տրամադրվածությունն է

նրա ստեղծագործության դոմինանտը, հուղականությունն է նրա պոետական հյուսվածքը, տոգորողը, նրա պատկերավորման որոշիչ ջիղը։ Սարյանի պոետական խառնվածքին ընդհանրապես անհարիբ են շուրջնդն ու շառաշը, ներքնաշխարհի ուժեղ պոոթկումները, արագ թափով զարգացող դրամատիզմը, կատաստրոֆի հասցնող գործողությունը։ Նրա թեմատիկան զգալի դիապազոն ունի, նա ընդդրկում է և անձնական ապրումների մոմենտներ, դրսաշխարհի տարբեր նշանակություն ու արժեք ներկայացնող բազմազան երևույթներ և պատմական անցյալի դեմքեր ու դեպքեր։ Նրա պոեզիային փորթ չէ և խոհականությունը, կյանքի մեծախորհուրդ պրոբլեմներն առաջ քաշելու և լուծելու ձգտումը։ Այդ պրոբլեմներին նա մոտենում է հիմնականում ոչ թե սոցիալական, այլ անմիջական հոգեբանական ասպեկտով, սրանով է մասսամբ պայմանավորվում նրա թերությունները։ Սարյանին ընդհանրապես չի հաջողվում լայն կտավներ ծավալելը, այդ դեպքում հաճախ նա կորցնում է իր առանց այն էլ ոչ ուժեղ արտաքին դինամիկայի թափը, առաջ է ընթառում ձգձգվածություն և փխրուն դարձնում իր կոմպոզիցիան։ Նրա քնարը երրեմն ոչ ճիշտ հնչումներ է արձակում, երբ նա աշխատում է ոռմանտիկորեն իդեալականացնել անցյալի այնպիսի հերոսների, որոնց վարքագիծն ու ապրումները չեն կարող արժանանալ սովորական մարդու հավանությանը։

Սողոմոն Տարոնցին խորհրդածության տիրապետող շեշտով ստեղծագործող պոետ է, նրա կապը ևս մեր անցյալի գրականության հետ շատ ուժեղ է։ Նրան հնարավորություններ են տրված երրեմն հասնելու բանաստեղծական որոշակի հաջողությունների։ Որոշ դեպքերում նա կարողանում է դրավել ընթերցողների ուշադրությունը, տանել նրանց իր մտքերի հետեւից և համակել իր խոհերի ճշմարտության զգացումով։ Գովելի է Տարոնցու կյանքի դիալեկտիկան պոետական միջոցներով բացահայտելու եռանդը, սակայն այդ նրան նկատելի հաջողությամբ ի կատար ածելու համար պակասում են կենսական խտացած փորձը և խոշոր ընդհանրացումներ կատարելու կարողությունը։ Նրա խոհերը երրեմն ամպամած են ու գորշ, այդ դեպքերում նա ցայտումորեն չի դրսելու սովորական մարդու պայծառատեսությունը, նրա հեռանկարների մաժոր տոնը, հաղթանակի վստահությունը։ Ցանկալի կլիներ Տարոնցու մտքերը ավելի ջերմ հուղականությամբ ներթափանցած

պտնել, նրա խոհերի մեջ իր սրտի ավելի ուժեղ տրոփյունը լսել։ Որոշ դեպքերում նրա պատմական թեմատիկայի մշակման մեջ ի հայտ են գալիս զգալի թերություններ— անհամոզիչ մեծարում, իդեալականացում և շափազանց ժամանակակից մեծարում։ Տարոնցու ներկատախտակի վրա գույները համեմատաբար հարուստ են, բայց պատահում է, որ նա պահանջված շափի բազմազանությամբ չի գործածում դրանք, երբեմն նրան պակասում են երանգներով պատկերավորելու ուժը։ Տարոնցու կոմպոզիցիան ընդհանրապես կենտրոնացված է, բայց լայնաշունչ կտավներ ստեղծելիս նա ոչ այնքան անհրաժեշտ մանրամասներին տուրք տալով, ծանրաբեռնում է կառուցվածքը և խախտում նրա ներդաշնակությունն ու համաշակությունը։

Սարմենը հավասարակշռված ստեղծագործական կարողություններ՝ ունեցող բանաստեղծ է, նրա կապը մեր կլասիկ ժառանգության հետ ակնբախ է։ Նրա պոեզիայի բնորոշ հատկությունը օպտիմիզմն է, հիմնական լայտմոտիվը՝ սովետական մարդու պարտականությունների կատարման դրվատումը։ Նրան երբեմն հաջողվում է մեր պայքարի, շինարարության, կենցաղի որոշ մոմենտներն իր դիտողականության տակ առնել, իր պոետական համեստ միջոցներով վերարտադրել և ջերմություն հաղորդելով իր զգացմունքներին այս ու այն շափով իր տրամադրություններով համակել ընթերցողին։

Սարմենը զուրկ չէ անցյալը և սովետականը համոզորեն իրար հետ համեմատելու և հակադրելու շնորհքից, խտացած գույներով և դիպով փոխհարաբերություններով դրանց երևույթները այս ու այն շափով ընդհանրացնելու ունակությունից։ Սարմենի արժանիքների թվին է պատկանում և այն, որ նա քիչ է անձնատուր լինում իր անձնականին, այլ հնչեցնում է անմիջական հասարակական բնույթ կրող մոտիվներ։ Սակայն նրա պոեզիան այնքան էլ հարուստ չէ ներքին բովանդակությամբ։ Նա խոր չի ակռում, նրա հարուցած տրամադրությունները ուժեղ հետքեր չեն թողնում, նրա ստեղծագործական ֆանտազիան վառ չէ, պատկերները հաճախ զուրկ են արտահայտչականությունից։ Նրա թեմատիկայի մոտիվները բազմազան չեն։ Նա պետք է աշխատի հաղթահարել իր պոեզիայի որոշ գավառականությունը, ավելի մեծ տեսադաշտ ընդգրկի և ըստ էության էպիկական գերակշռող տարրը թարմությամբ և աշխատությամբ տոգորի։

Սուրեն Վահոնին մի բանաստեղծ է, որ օժտված է հետագա գարգացման տվյալներով, նրա ստեղծագործության վրա նկատելի է ուրիշ գրականությունների ուժեղ արտահայտությունը։ Նրա պոետական ձայնը այնքան զիլ չէ, բայց անկեղծ ու անբոնազրուիկ է հնչում։ Նրա բանաստեղծական արտահայտչական միջոցները հարուստ չեն, բայց նրան հաջողվում է նպատակահարմար գործադրել դրանք և երրեմն որոշակի ստեղծագործական էֆեկտի հասնել։ Իր պոետական խառնվածքով նա ավելի շուտ հակում ունի էպիկական մարզում ստեղծագործելու, նրան միշտ չի հաջողվում իր կտավներին հաղորդել ներքին ջերմություն, այդ կտավները ուշադրություն են գրավում իրենց մտահղացմամբ ու լրջությամբ։ Յավոք, քիչ դեպքերումն է, որ պոետին տրվում է միտքն ու հույզը, նկարագրական ու հորդուն զգացմունքը իրար հետ զուգորդելու կարողությունը։ Վահոնին չի խորանում ներքնաշխարհի դրսեորման մեջ, նրա նախընտրածը արտաքինն է, որի պատկերմամբ նա որոշ դեպքերում առաջ է բերում ընթերցողի մոտ համապատասխան մտապատկերներ։ Վահոնու պոեզիան դինամիկան չի արտահայտում, շարժումը նրա մոտ մեծ մասամբ վեր է ածվում իրար անմիջապես հաջորդող տեսարանների, դեպքերի, երևոյթներն իրար կցելուն կամ միևնույն դրությունը վարիանտներով կրկնելուն։ Վահոնին պետք է իր պոետական երկը անմիջապես առաջ քաշի և այն առանց միջնորդավորումների արտահայտի, դրանով նա կուժեղացնի իր արտահայտչականությունը և ավելի ներշնչական կրդարձնի իր ստեղծագործությունը։

Հովհաննես Շիրազը ստեղծագործական մեծ պոտենցիաներով օժտված բանաստեղծ է։ Նրա պոետական ֆանտազիան ուժեղ է; բայց նա պետք է որոշ դեպքերում սանձահարի այդ և ավելի նորմալ գործառնությունների մեջ դնի, մասնավորապես փիլիսոփայուկան տիպի լայն կտավներ ծավալելիս, որի համար նա առայժմ համապատասխան տվյալներ շունի։ Շիրազի արտահայտչական միջոցներն առատ են, նրա պատկերները մեծ մասամբ գունեղ են, հյութալից, ինքնատիպ, բայց նա պետք է խորացնի, ընդարձակի իր կենսափորձը նաև այդ կապակցությամբ կրկնողությունների մեջ շրնկնելու համար։ Նրա պոեզիան ընդհանրապես անմիջական է, զգացմունքները մեծ մասամբ հորդում են անբոնազրուիկորեն։

Շիրազն անհամեմատորին շատ է զբաղվում իրենով, իր անցյալով, ներկայով։ Թեպետ նրան, որպես նկատելի պոետական ձիրքունկող բանաստեղծի, խորթ չէ ընդհանրացումներ կատարելը, բայց որովհետև իր ներքին բովանդակությունը հարուստ չէ, իր տպրումները հաճախ տիպական չեն, իր զգացմունքներն ու մտումները որոշ շափով արխայիզմի և դավառականության կնիք են կրում իրենց վրա, դրա համար էլ նրա անձնական մոտիվները Ֆեծ ժամամբ համահնչյուն չեն ընթերցողին, համապատասխան տրամադրություններ չեն առաջացնում։ Ընդհանրապես իր սեփական ձայնով երգելով, Շիրազը երբեմն իր երգի մեջ մտցնում է ուրիշից փոխ առած մոտիվների վարիանտներ և աղճատում իր անհատական ոճը։ Նա պետք է անսլայման վերանայի իր անցած սրբետական ուղին, վերաբերավորի իր կենսական փորձը, Շիրակի նեղ կածաններից դուրս դա դեպի մեր սոցիալիստական կյանքի լայն սլողուտան, թարմացնի իր թեմատիկան և կուտուրական ավելի բարձր աստիճանի հասնի։

Դուրգեն Բորյանը մեկն է սովետահայ բանաստեղծներից, որոնք ուրիշներից ավելի լավ են հասկանում թե ի՞նչ խնդիրներ են առաջարկում սովետական դրականությանը մեր պարտիան, մեր ժողովուրդը։ Նա գրական կուլտուրա ունեցող բանաստեղծ է, կիրթ է ու հավասարակշռված իր արվեստի մեջ։ Բոլոր դեպքերում չէ, որ նրան վիճակված է լինում իր տեսածն ու լսածը, իր մտածածն ու զգացածը ստեղծագործորեն վերամշակել և գունեղ գեղարվեստական պատկերների մեջ արտահայտել։ Բորյանը գեղարվեստական ստեղծագործության ոլորտում երբեմն կարծես թե ինքն իրեն կաշեանդում է, սանձահարում է իր զգացմունքները, շափակորում է նրանց հորդումը, որի հետեւանքով հաճախ չէ, որ հասնում է հուզականությամբ տոգորված անմիջականությամբ փայլող պոեզիայի բարձունքներին։ Բորյանը պետք է վերջնականապես դուրս վանի իր պոեզիայից պրիմիտիվության որոշ տարրերը և պոետական արվեստի միջոցներով արտահայտի իր խոհերը։ Չնայած որ իր անձնական ապրումներն ավելի համահնչյուն են սովետական ընթերցողին, բայց և այնպես նա այդ ապրումների բանաստեղծական վերաբերությամբ քիչ է զբաղվում։ Մեր պոետները, սովետական բազմաբովանդակ կյանքի էական երեւյթների հանդեպ իրենց վերաբերմունքը պետք է արտահայտեն ոչ թե մնալով մա-

կերեսի վրա, ինչպես այդ լինում է հաճախ, այլ իմաստավորելով, արժեքավորելով դրանք: Բորյանը տվյալներ ունի իր ոտք հաստատակես այդ հասունության մեջ դնելու, նա պետք է արագացնի դրա իրականացումը:

Միլվա Կապուտիկյանը ստեղծագործական նկատելի ունակությամբ օժտված բանաստեղծուհի է: Նրա պոեզիան աշքի է ընկնում իր հուզականությամբ, ներշնչողական ուժով, զգացմունքների անմիջականությամբ: Նա հիմնականում իր անձնական ապրումներու է վերարտադրում, էպիկական տարր պարունակող գործերի մեջ նրա ստեղծագործական կարողությունները մեծ մասամբ դավաճանում են իրեն: Կապուտիկյանն ունի խսկական բանաստեղծին հատուկ գեղարվեստական ընդհանուրացումներ կատարելու շնորհք: Նրա բանաստեղծական խառնվածքին բնորոշ չեն փոթորկահույզ տրամադրություններ, լարված հուզվածություն. Նրա խառնվածքը նուրբ է, քնքշությամբ տոգորված, ոռմանտիկական թախծի և կարոտի շորշովի ենթարկված: Նրա լիրիզմով ներթափանցված խոհը երբեմն շափազանց ընդհանուրի ասպեկտով է մատուցվում: Կապուտիկյանի մոտիվները երկու իրարամերժ ակունքներից են բխում: Մեկը սովետական մարդու առողջ, կորովի թարմությամբ բուրդ աշխարհագույնացման ակունքից, մյուսը սովետական մարդու հոգեբանությանը, ըմբռնումներին բոլորովին անհարիր, անկումայնության պղտոր ակռնքից: Կապուտիկյանի ստեղծագործական զարգացումը հիմք է տալիս մեզ հուսալու, որ նա կհաղթահարի իր պոեզիայի վատառողջ մոտիվները: Միայն նա պետք է խորացնի իր կենսափորձը և աշխատի իր անձնականը համահնչուն դարձնել մեր սոցիալականին:

Փորձելով մեր սովետահայ պոեզիայի հիմնական դեմքերի ստեղծագործության բնութագրի ուրվագծերը քաշելու, մենք ի հարկե նպատակ շենք հետապնդում պարզելու այդ պոեզիայի բնորոշ հատկությունները: Այդպիսի մի խնդիր իրագործելու համար անհրաժեշտություն կզգացվեր ընդարձակելու բնութագրումների սահմանները և նրանց մեջ առնելու Աղատ Վշտունուն, Վահան Գրիգորյանին, Հոկիմսիմե Պողոսյանին, Աղավնուն, Աշոտ Գրաշուն, Համո Սահյանին, Մարտ Մարգարյանին և ուրիշ մի քանիսներին, այլ նաև անհրաժեշտություն կզգացվեր քննարկելու մեր երիտասարդ սկսնակների ստեղծագործական արտադրանքի ընդհանուր վիճակը և համապատասխան եղրակացություններ անելու:

Մենք նպատակահարմար դուանք ուրվագծորեն նշելու ստեղծագործական յուրահատկությունները մեր այն բանաստեղծների, որոնց ամենից շատ ենք պարտական վերջին տարիներին մեր պոեզիայի նվաճումներով, որոնք միաժամանակ իրենց ստեղծագործական թերությունները հաղթահարելու ավելի շատ տվյալներ ունեն:

Մեր սովետահայ պոեզիայի մասնավորապես վերջին տարիների հաջողությունների ու թերությունների պատճառները լուսաբանելիս անհրաժեշտ է ուշադրությամբ քննարկել և այն հարցը, թե մեր պոետները ի՞նչ վերաբերմունք են ցուցաբերել դեպի կլասիկ ժառանգությունը, թե ի՞նչ ուղղությամբ է առաջ տարվել այդ ժառանգության օգտագործումը և ի՞նչ որակի մեջ մարմնավորվել: Յավոք շենք կարող հաստատել, որ մեր պոետները միշտ են ճիշտ ուղու վրա կանդնած եղել այդ ժառանգությունը յուրացնելու գործում, որ նրանց աշխատանքն այդ ուղղությամբ միշտ է դրական հետևանքներ ունեցել: Դրականին զուգընթաց տեղի է ունեցել և բացասականը: Դրականը այն է, որ սովետահայ պոեզիան մեր կլասիկ գրականության — պոեզիայի օրգանական շարունակությունը լինելով համաձայն մեր ժողովրդի սոցիալական կյանքի բոլորութիւն նոր պայմանների՝ այդ գրականության լավագույն տրադիցիաները մարտական վստահությամբ բարձրացնում է և զարգացնում: Դրական պիտի համարել և այն, որ մեր պոետներից մի քանիսը՝ Նաիրի Զարյանը, Գեղամ Սարյանը, մասամբ Սողոմոն Տարոնցին և ուրիշները հիմնականում ճիշտ են ըմբռնում մեր կլասիկ պոեզիայի օգտագործման խնդիրը. ոչ թե ընդօրինակում կամ հարմարեցնում են կլասիկների ստեղծագործության այս կամ այն առանձնահատկությունները, նրանց արտահայտչական միջոցները և կոմպոզիցիոն հատկանիշները, այլ ամեն մեկն իր կարողության շափ վերամշակում է կլասիկների բովանդակության և ձեզ էական կողմերը: Նույնպես դրական պիտի համարել և այն, որ մեր պոետներից ոմանք գիտակցելով իրենց լեզվապաշարը հարուստ դարձնելու կարևորությունը ոչ թե երկրորդ ձեռներից են փոխառություններ կատարում, այլ կլասիկների թողած լեզվական ժառանգությունից:

Հակառակ այդ բոլորի, մեր մի շարք պոետները, որոնց թվում մասամբ և տաղանդավոր Հովհաննես Շիրազի մոտ, կլասիկ ժա-

ոանգության օգտագործումը ոչ այնքան դրական, որքան բացասական հետևանք է ունենում: Այդ պոետները հիմնականում իրենց հայացքը ուղղում են դեպի Ավետիք Խաչակյանը, Վահան Տերյանը, Եղիշե Չարենցը, մասամբ Հովհաննես Թումանյանը և Դանիել Վարուժանը: Եվ ահա սովորահայ այդ պոետներին նույն իսկ մակերեսորեն ընթերցելիս դժվար չէ տեսնել, որ նրանցից առաջնայի մեկը վերոհիշյալ խոշոր դրական դեմքերի ստեղծագործությունը ոչ այնքան օգտագործում է վերամշակելով, որքան մեծ կամ փոքր շափով տուրք է տալիս նրանց ըստ Էռլիան կրավորականության ուղին բռնած:

Սովորական մեր այդ բանաստեղծները կլասիկ ժառանգության օգտագործման երբեմն շափազանց պրիմիտիվ ըմբռնում են ցուցաբերում իրենց գործերում: Որոշ արտաքին ձևափոխման ենթարկելով, նրանք կիսամեխանիկորեն իրենց բանաստեղծության հյուսվածքն են տեղափոխում անվանի պոետներից որևէ մեկի ոճային այս կամ այն բնորոշ առանձնահատուկ մոմենտը, պատկերավոր արտահայտությունը, փոխհարաբերությունների զուգակցությունները և նույնքան կիսամեխանիկորեն կիրառում են նրա կոմպոզիցիոն որևէ հնարքը, մոտեցումը:

Մեր այդ պոետները ի հարկե շահագրգույծ են ստեղծագործական ինքնուրույն դեմք ունենալու մեջ, աշխատում են արդարացնել իրենց պատասխանատու կոչումը, բայց կամ հետեւողականորեն շեն հասկանում իրենց անելիքը, կամ խուսափելով դժվարություններից՝ շարժվում են դիմադրության նվազագույն գծով:

Անցյալի ժառանգության կրավորական, անքննադատ օգտագործումն է հիմնական պատճառներից մեկն այն բանի, որ մեր բանաստեղծներից մի քանիսի անհատական ոճը հստակ չէ, զուրկ է շեշտված պարզությունից: Պարզ է, որ այդ ուղղությամբ շարունակելով գործը, կարելի է վտանգի ենթարկել իրեն էկլեկտիկ դառնալու բանաստեղծական ոճի բնագավառում:

Մեր պոեղիայի հաջող զարգացման համար անհրաժեշտ է այս թերությունն արմատապես վերացնել: Մեր բանաստեղծները պետք է լուրջ վերանայեն իրենց ստեղծագործական մոտեցումներն անցյալի ժառանգության առնչությամբ և համապատասխանորեն վերակառուցեն իրենց աշխատանքները:

Մեր սովետահայ պոետներից շատերը քիչ են ուսումնասիրում անցյալի մեր պոեղիայի խոշոր գեմքերի ստեղծադործությունը, խորը չեն յուրացնում նրանց նվաճումների բնույթը և նպատակահամար կերպով օդտագործում դրանք:

Սովետահայ բանաստեղծության մեջ բացառիկ դեպքերում չէ միայն երեան գալիս հուզական լիցքի թուլություն, ներքին ջերմության, սրտակցության պակաս, զգացմունքների հորդուն վիճակի բացակայություն, իսկական ողերիչ պաֆոսի դժգույն արտահայտություն։ Նույնպես բացառիկ դեպքերում չէ միայն տեղի ունենում այն, որ մեր պոետները փոխանակ արտաքին կամ ներքին շարժման դինամիկա պատկերելու, տալիս են այդ դինամիկայի երևութականությունը. Ենթադրական շարժման մեջ ընդգրկված ապրումները, դրությունները, երևույթները, իրերը մեխանիկորեն իրար հարակցելով կամ հաջորդաբար թվարկելով։ Հազվագյուտ չէ նմանապես և այն, որ մեր պոետներին չի հաջողվում ցույց տալ լարվածության աստիճանական բարձրացումը, հուզականության կամ մտքի դարդացման բարձրակետի նախապատրաստումը, դրամատիկ վիճակի աճումը, գործողության հախուսն թափ կամ նրա առաջ բերած հակագործողության ազդեցությունը։ Մեր բանաստեղծությունների, լիրիքական պոեմների կոմպոզիցիան միայն պատահական դեպքերում չէ, որ սեղմ, կուռ կենտրոնացված չի լինում։ Քիչ են ուշադրություն դարձնում մեր բանաստեղծները ոտանավորի երաժշտականությամբ գեղարվեստական ընկալումներ առաջացնելու վրա։ Մեր պոեղիայում գործածվող փոխաբերությունները չեն փայլում իրենց բազմազանությամբ, գերակշռաբար օգտագործվող համեմատություններն ու զուգահեռականությունները մեծ մասամբ չեն օժանդակում պոետական մտքի ու զգացմունքների, երանդների լրիվ արտահայտմանը։

Այս թերությունները վերացնելու համար ի միջի այլոց պահանջվում է նաև գրական կովտուրա, մեծ գիտելիքներ գրականության պատմությունից։ Թվում է մեզ, որ մեր սովետահայ պոետները քիչ են ուսումնասիրում և համապատասխանորեն օգտագործում, օրինակ՝ «Աղատն Աստված»-ի արժանիքները՝ նրա մարտական եռանդը, պայքարի կիրքը, դրամատիկ շունչը, շեշտված աննահանգ

նպատակասլացությունը, զգացմունքների դինամիկ շարժումն ու աճը, հախուռն թափը, կուռ ամբողջականությունը։ Կամ Պատկանյանի «Հիմի է՝ լոենք»-ի քաղաքական հագեցվածությունը, հարցմունքի էներգիկ կրկնումը, դրությունների վառ, ազդու հակադրումները, քարողական շառաչն ու թափը։

Իսահակյանը շատերի ուշադրության կենտրոնումն է, բայց որքան քիչ են ուսումնասիրում և իսկապես օգտագործում նրա վարպետության առանձնահատկությունները, նրա պոեզիայի տիրապետող գծերը — զգացմունքների անմիջականությունը, հուզականության ներշնչական ուժը, ապրումների ներքին դինամիկան, պատկերների կենտրոնացվածությունն ու շքեղությունը, ոռմանտիկական հուզվածականությունը, պատմականության շունչը, մտքի խոյանքը։ Որքան քիչ են օգտագործվում Հովհաննես Թումանյանի անբավ գանձը՝ էպիկականը և լիրիկականը իրար ներթափանցացնելու, արտաքինը և ներքինը միասնացնելու, շարժման դինամիկան արտահայտելու նրա անզուգական վարպետությունը, խոսքի պայծառությունն ու պարզությունը, նկարագրելու մեծ ունակությունը, արտահայտչական միջոցների բազմազանությունը, պատմողական հոյակալ կարողությունը, երևույթների էությունները բացահայտելու, մեծածավալ պրոբլեմներ դնելու նրա արտակարգ ունակությունը։ Անիրավացի կերպով քիչ է օգտագործվում Հակոբ Հակոբյանի ստեղծագործության հատկանիշները՝ նրա քաղաքացիուկան պաֆուսը, բացահայտ և նպատակասլաց պարտիականությունը, ունուցիոն շեշտվածականությունը, դիմումների դործունությունը, զգացմունքների դինամիկան և ունուցիոն ոռմանտիկայի ընդվզումները։

Հաճախակի սայթաքումներ են կատարվում մեզ մոտ մեր նախասովետական պոեզիան օգտագործելիս նաև մի այլ կապակցությամբ։ Անցյալի մեր խոշոր բանաստեղծներից ոմանք իրենց հուզող մտքերն ու զգացմունքները, իրենց հոգեկան ապրումները վառպետական պատկերներով արտահայտելու համար դիմել են նաև գրականության մեջ վաղուց ի վեր կիրառվող մի հնարքի։ Նրանք հակադրել կամ համեմատել են իրենց ներքին վիճակը հայրենիքների և գետերի հետ, կամ իրենց մտքերն ու հուզերը հայրենիքի առընչությամբ դրսերել են հանդեպ նրան արած դիմումների։

մեջ և որոշ մտապատկերներ զարթեցնելու համար հատուկ շեշտավածությամբ հիշեցրել են նրա մասին։ Այդ հնարքը մեր նախասովետական պոետները օգտագործել են բանաստեղծական մեծ տակտով, շափի զգացումով և այդպիսով հաճախ հասել են արտահայտչականության բարձր աստիճանի։ Գլխավորապես իսահակյանի և Տերյանի աղղեցությամբ սովորահայ մեր պոետներից շատերը մեծ տուրք են տալիս այդ հնարքին, մեր երկրի լիճը, որոշ լնոները, գետերը իրենց պոետիկայի անհրաժեշտ ակսեսուարներից մեկը դարձնելով։ Սակայն այդ պոետների մեծամասնությունը դիմելով այդ հնարքի կիրառմանը, խախտում է բանաստեղծական շափի զգացումը, իշեցնում է հնարքի արժեքը և որոշ առումով այն դարձնում ֆորմալ մի միջոցառում։ Արարատը, Սելանը, Արագածը և այլն որպես պոետական ոգեսրության աղբյուր հաճախակի և միակողմանի օգտագործումից հետղհետե կկորցնեն իրենց համապատասխան տրամադրություն պատճառելու ուժը և շատ դեպքում կհնչեն որպես սոսկական աշխարհագրական անուններ։ Աշխարհագրական անունը շպետք է շտամպ դարձնել, այդ ինքնին դժվար հնարքը պետք է օգտագործել նպատակահարմար կերպով։

Է՛լ ավելի տհաճ տպավորություն է ստացվում, երբ բանաստեղծը իր ապրումները, հիշողությունները պոետական միջոցներով վերարտադրելու նպատակով իր տեսադաշտի մեջ է քաշում գանազան դյուղեր, գետեր և սարեր, որոնց մասին ընթերցողների մեծամասնությունը գաղափար անդամ շունի։ Բանաստեղծական էգոցենտրիզմը այս դեպքում զուգորդվում է նեղ գալիքառականության հետ։ Քիչ շեն նաև մեզ մոտ տպագրվում այնպիսի ոտանավորներ, որոնց մեջ աշխարհագրական անունները հիշատակվում են պոետի և իր ինտիմ շրջանի հետ տնդի ունեցած դեպքերն ու անցքերը վերհիշելու կազակցությամբ։ Այդ տիպի ոտանավորների արժեքը էլ ավելի ցածր է լինում, երբ վերհուշ կատարող բանաստեղծի ներքնաշխարհը այնքան էլ բովանդակալից չէ։ Ժամանակն է, որ մեր պոետները շափուավորեն իրենց ոգեսրությունը այդ ուղղությամբ, աշխատեն տեղին, դիպում, նպատակահարմար կերպով գործածել այդ հնարքը և որպես բանաստեղծի ներքին բովանդակությունը ընդհանրացնելու միջոցներից մեկը այն շվերածեն էժանագին սուրբոգատի։

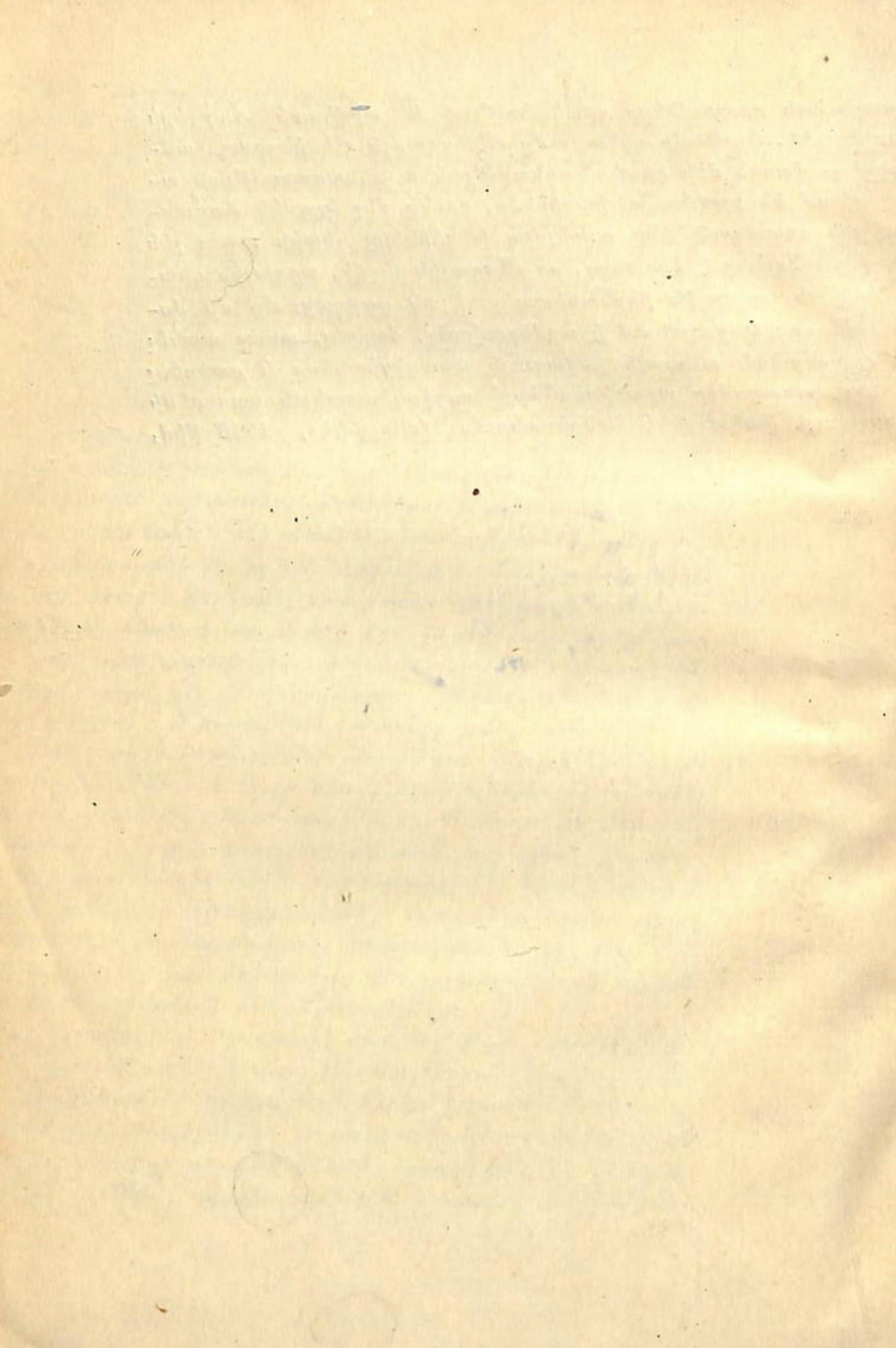
Կլասիկ ժառանգության մեջ կարեոր տեղ է գրավում մեր ժո-

դոկտրական էպոսը, ժողովրդական լիրիկական տիպի բանավոր ստեղծագործությունը: «Ժողովուրդը ոչ միայն բոլոր նյութական արժեքներ ստեղծող ուժն է, նաև հոգևոր արժեքների միակ և անսպառ աղբյուրն է, ըստ իր ստեղծագործության գեղեցկության և հանճարեղության պոետն ու փիլիսոփան, որ ստեղծել է աշխարհի բոլոր մեծ պոեմներն ու տրագեդիաները», — ասում է Գորկին: Մեծ գրողի և հումանիստի այս իմաստալից դիտողությունը ամբողջությամբ վերաբերում է և մեր ժողովրդին: Մեր ժողովրդական բանահյուսությունն օգտագործման մի անսպառելի գանձ է: Դրժախտաբար մեր սովետահայ սլուտների ստեղծագործության մեջ քիչ են նկատվում այդ օգտագործման ցայտուն հետքերը: Մեր պոետները ճիշտ չեն մոտենում իրենց անելիքին և այդ կապակցությամբ նրանցից շատերն իրենց ստեղծագործության մեջ, մեծ մասամբ սիրային բանաստեղծություններում, աշխատում են ընդօրինակել ժողովրդական ոճի առանձնահատկությունները: Այդ մոտենցումը խրախուսելի չէ. ոչ թե հարկավոր է նմանվել ժողովրդականին, այլ պետք է վերհանել նրա բարձր պոետական արժանիքները ստեղծագործական նոր որակի մեջ: Ժողովրդականը մի ժանր չէ և չի հարկավոր ապացուցել, որ կարողանում ես բանաստեղծել այդ «ժանրի» գծով ևս: Ժողովրդական ստեղծագործությունը մի անսպառ աղբյուր է և բոլոր մեծ պոետները խմել են նրա ակունքից: Թումանյանի և Իսահակյանի պոետական հմայքի հիմնական պատճառներից մեկն այն է, որ նրանք սքանչելիորեն օգտագործել են մեր ժողովրդական բանահյուսությունը: Սովետական մեր բանաստեղծները չպետք է մոռացության տան, այլ պետք է շարունակեն մեր կլասիկ պոետների այդ տրադիցիան: Նրանք պետք է աշխատեն իրենց ստեղծագործությանը հաղորդելու այն շքնազ պարզությունը, արտահայտության անմիջականությունը, խոր հուզականությունը, կյանքի մեծ շունչը, վեհ լրջությունը, որ այնքան հատուկ է ժողովրդական բանահյուսությանը:

Մենք շոշափեցինք մեր կլասիկ ժառանգության օգտագործման որակն ու վիճակը սահմանափակ շրջանակներում միայն: Սովետական գրականության զարգացման ներկա էտապում, նրա առաջդիմության խնդիրների կապակցությամբ՝ ժառանգության օգտագործման հարցի բազմակողմանի պարզաբանման անհրաժեշտությունն ավելի է զդալի: ՀամԿ(բ)Պ Կենտրոնական Կոմիտեի

պատմական որոշումները գրականության և արվեստի հարցերի մասին, ընկ. Ժղանովի զեկուցումը «Գվեղդա» և «Լենինգրադ» ամսագրերի մասին մեր գրականագիտության ու քննադատության առաջ դնում են բազմաթիվ խնդիրներ, որոնց մեջ կլասիկ ժառանգության օգտագործմանը առընչվող խնդիրները հետին տեղը չեն գրավում: Չպետք է մոռանալ, որ «Ազգային լեզվի, ազգային գրականության, ազգային ինքնագիտակցության զարգացումը մի ժողովրդի, որը կարողանում է արժեքավորել, հարգել, առաջ տանել իր պատմական անցյալի լավագույն տրադիցիաները և ստեղծել իր նոր, առաջավոր տրադիցիաները՝ սոցիալիստական պրոգրեսի հզորագույն ֆակտորն է հանդիսանում» («Բոլշևիկ», 1946 թիվ, № 22):

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220030989

[206]

Գիր 2 Ռ.

